

KÜRT MESELESİNDE YENİ DÖNEMİN DİNAMİKLERİ: OLASILIKLAR, FIRSATLAR ve RİSKLER ÇALIŞTAYI RAPORU

14 Aralık Cumartesi, Van

KÜRT MESELESİNDE YENİ DÖNEMİN DİNAMİKLERİ: OLASILIKLAR, FIRSATLAR ve RİSKLER ÇALIŞTAYI RAPORU

14 ARALIK
CUMARTESİ

VAN

Toplantı Proje Ekibi

Berfin Coşkun
Cihan Ülsen
Emine Uçak
Helin Yaren Ekmen
Reha Ruhavioğlu
Rona Şenol
Yusuf Akdağ

Tasarım

Archetype CREATIVE – Mansur MENTEŞ

KURDISH STUDIES CENTER

Kürt Çalışmaları Merkezi

Kurdish Studies Center

- Akademisyen, sivil toplumcu ve araştırmacılardan oluşuyor. 2019'da Diyarbakır'da kuruldu.
- Akademi dışında akademik çalışmalar yürütür.
- Kürt toplumunun toplumsal değişim ve dönüşümü anlamak ve anlaşılmasını sağlamak üzere içeriden bilgi üretir.
- Kürtlerin görüş, kanaat, beklenti ve taleplerini kamuoyu araştırmaları yoluyla izler, güncelliği gözetir.
- Kâr amacı gütmeyen, tarafsız ve bağımsızdır.
- Merkezin yönetiminde **Emine Uçak Erdoğan, Mesut Yeğen, Ulaş Tol, Cihan Ülsen** ve **Reha Ruhavioğlu** yer alıyor.

KÜRT MESELESİNDE YENİ DÖNEMİN DİNAMİKLERİ
OLASILIKLAR, FIRSATLAR VE RİSKLER ÇALIŞTAYI RAPORU

Giriş.....	5
I.Yeni Dönemi Tanımlamak ve Anlamlandırmak.....	6
Birinci Oturum: Sunumlar.....	7
Birinci Oturum: Tartışmalar.....	12
II.Bölgesel ve Uluslararası Dinamikler.....	17
İkinci Oturum: Sunumlar.....	18
İkinci Oturum: Tartışmalar.....	22
III.Türkiye Siyaseti için Fırsatlar, Riskler ve Muhtemel Senaryolar.....	28
İkinci Oturum: Sunumlar.....	29
İkinci Oturum: Tartışmalar.....	37
Değerlendirme.....	44

Giriş

1 Ekim 2024 günü TBMM açılışında Devlet Bahçeli'nin DEM Parti sıralarına yönelerek Tuncer Bakırhan ve beraberindekilerle tokalaşması, Kürt Meselesinde yaşadığımız yeni dönemin başlangıç noktası kabul ediliyor.

Tokalaşma ile başlayan süreç sonraki haftalarda Bahçeli'nin Öcalan'ı doğrudan muhatap alması ve silahsızlanma talebini öne çıkarmasıyla ve sürdü. Akabinde Öcalan'a yapılan ziyaretlerle yürütülmekte olan sürecin ciddiyeti görülmüş oldu. Bu rapor yayına hazırlandığında Öcalan'ın Şubat ayı ortasında bir silahsızlanma çağrısında bulunacağı bütün tarafların ortak ve güçlü kanaati haline gelmişti.

Van'ın güneşli bir kış gününde, Türkiye'nin farklı şehirlerinden araştırmacı, akademisyen, gazeteci, siyasetçi ve iş insanlarını bir araya getiren şey de Türkiye'nin bu en netameli meselesine dair bir fikir alışverişinde bulunma, yeni dönemin dinamiklerini daha iyi anlama ve mümkün olan en iyi katkıyı sunma düşüncesi ve motivasyonu oldu.

Kürt çatışması, karakteriyle de çözüm denemelerinin tarzıyla da çatışma ve çözüm örnekleri içinde özgün bir yer tutuyor. Yaşamakta olduğumuz yeni dönemde de bir yandan silahsızlanmanın gerçekleşeceğine dair iyimser hava diğer yandan Suriye'de Kürt teritoryasına dönük askerî operasyon hazırlıkları ve Türkiye'de DEM Parti belediyelerine kayyum atmaları süreci karmaşıktırıyor, bu sebeple toplumsal destek istenen düzeye gelemiyor.

Kürt meselesi artık bölgesel ve uluslararası bir mesele ve jeopolitik en önemli belirleyen durumunda. Dolayısıyla bölgemizde olup bitenler meseleyi derinden etkileme potansiyeli taşıyor. İsrail'in Filistin'e dönük soykırım uygulamaları ve savaşı bölgeye yayması Lübnan, İran ve Suriye başta olmak üzere birçok ülkede güç dengelerini etkiledi ve Suriye'de

rejimin devrilmesi Türkiye'den ilgiyle izlendi. O günden bu yana bütün bu gelişmelerin Türkiye ve Kürt meselesini nasıl etkileyeceğini büyük bir ilgiyle izliyor ve merakla anlamaya çalışıyoruz. Bir yandan içeride yaşananları önceki süreçle kıyaslıyor, zorluklar ve kolaylıkları alt alta yazıyor ve bir izlek çıkarmaya gayret ediyoruz. Yaşananlar bazı noktalarda önceki sürecin devamına işaret ederken, yaşadığımızın yepyeni bir süreç olduğuna dair de fazlaca işaret görülüyor.

Henüz adını koyamadığımız bu süreçte gelişmeleri iyi anlamak, bu dönemin dinamiklerini iyi anlamlandırmak yeni sürecin dili ve yaklaşımının nasıl olacağına dair bir ışık görmemizi de sağlayacak düşüncesi bizi böyle bir toplantı düzenlemeye sevk etti.

Van'ın ve bölgemizin nadide bir mekanı, bir kültür, sanat ve gastronomi alanı olan Tarirîa'da Türkiye'nin en çoğulcu ve çok sesli masalarından birini kurmuş olmak ve bu masa etrafında birbirimizi dinleme imkanına sahip olmak bizim için değerli bir deneyim oldu. Davetilerimizin ilgisi böyle bir masanın kurulmasını mümkün kılabilirdi.

Türklerle Kürtlerin çıkarlarının birbirlerinin karşısına değil yan yana olabileceği, ortak çıkara dayalı bir gelecek için önemli bir kavşakta olduğumuz kanaati bugünlerde güçlenmiş görünüyor. Ancak bunun için en az yüz yıldır çıkarları bir diğerinin kaybında arama alışkanlığından da radikal biçimde dönülmesi gerektiği gibi bir gerçek önümüzde duruyor. Türkiye içinde ve dışında koşulların önemli bir fırsat yarattığını hep birlikte müşahade ediyoruz ve bu fırsatın heba edilmemesi için her iki tarafta da bir zihinsel dönüşüm ihtiyacı kendini dayatıyor.

Gün boyu süren tartışmalara katkı ve ilgileri için bütün misafirlerimize teşekkür ediyor, toplantı raporunun da okuyanlar için faydalı olmasını diliyorum.

Reha Ruhavioğlu

Kürt Çalışmaları Merkezi Direktörü

I.Yeni Dönemi Tanımlamak ve Anlamlandırmak

Başlangıç Konuşmacıları

Moderatör: **Berfin Coşkun**, Kürt Çalışmaları Merkezi

Ayşe Betül Çelik, Aakdemisyen, Sabancı Üniversitesi

Ufuk Uras, Akademisyen, Siyasetçi

Mesut Yeğen, Akademisyen

MHP lideri Devlet Bahçeli'nin 1 Ekim 2024 günü TBMM açılış oturumunda DEM Parti milletvekilleriyle tokalaşması ile başlayan süreç ve ardından yine Bahçeli'nin Abdullah Öcalan'a çağrılarını doğrultusunda İmralı Adasında Abdullah Öcalan ile yapılan görüşmeler "**Türkiye'nin en netameli konularından biri**" olan Kürt meselesini tekrar gündemimize getirdi. Aktörleri, yöntemi ve gelişmelerin hızı itibarıyla titizlikle anlamlandırılması gerektiğini düşündüğümüz bu "yeni süreç" bir tanımlamaya da ihtiyaç duyuyor.

Bu ihtiyaçlardan hareketle çalıştayımızın ilk oturumunda bu yeni dönemi tanımlamak ve anlamlandırmak için şu sorulara cevap aradık:

- **Yeni döneme zemini oluşturan faktörler neler?**
- **Bu dönemin kavram seti, ele alınacak konuları ve muhtemel beklentileri neler?**
- **Yeni dönemin dili ve yaklaşımı nasıl olmalı ve bu dil ve yaklaşım nasıl icra edilebilir?**
- **Önceki Çözüm Süreci'nden bu döneme dair hangi dersler çıkarılabilir?**

Bu sorular etrafında sürece dair fikirlerini sunmak üzere konuşmacılarımız oturumumuzun başında kısa birer başlangıç konuşması yaptıktan sonra katılımcılarımız soru ve yorumlarıyla tartışmayı zenginleştirdi.

Birinci Oturum: Sunumlar

Toplantının birinci oturumu Sabancı Üniversitesi Öğretim Üyesi Ayşe Betül Çelik'in sunumuyla başladı.

Ayşe Betül Çelik

Herkese günaydın. Kürt Çalışmaları Merkezi'ne teşekkür ediyorum bu daveti için. Bu sorular bana geldiğinde **“Böyle bir grupta ne konuşabiliriz?”** diye düşündüm. Ben önce kendi bildiğim yerden, çatışma çözümünün üzerinden birkaç kelam edeyim dedim. Şimdi barış yapmanın farklı yolları var. Kürt Sorunu tarihinde de biz çokça **“Mücadele mi, müzakere mi?”** söylemini duyduk. Son zamanlarda da bir otoriter çatışma çözümü terimi girdi bizim lügatımıza. Ama benim anladığım yerden bunların ikisi de bir çatışma çözümü metodu sayılamaz. Çünkü asimetrik bir ilişkide bile barış, meşruiyeti kabul edilmiş taraflar arasında yapılır. [Ama] Bu iki kavramda da, mücadelede de otoriter çatışma çözümünde de bir meşruiyet kabul etme durumu yok.

Mücadele müzakerenin içerisinde de yer alabilir. Biraz ben buradan söze girerek konuşmak istiyorum. Barış yapmanın çeşitli modelleri var ve mücadele bir taktik olarak kullanılabilir ama ana amaç olamaz. Bunu biraz açarak söyleyeceğim. O yüzden de bugünün biraz önceki dönemden ne tür farklı olduğunu belirterek başlayacağım. Bunu da hepimiz biliyoruz. Bu yeni dönemde eğer bir süreç açılacaksa eski dönemden farklı olarak daha fazla aktör ve daha fazla mesele olacak. Bu da olayı çok karmaşıklaştırıyor. Ama olumlu bir yerden belki bakarsak birkaç müzakere masası oluşmuş olabilir diye düşünüyorum ben. Ve devlet bir masada el artırmak için öteki masada mücadeleyi seçmiş olabilir. Yani iyimser bir okuma yaparsak belki de farklı masalarda güç artırmak için farklı taktikler kullanılıyor diyebiliriz. Başka bir başlık olarak müzakere zamanından bahsedecek olursak, müzakereler için ne zaman en iyi zamandır sorusu taraflar açısından farklılık gösterebilir. Fakat her iki taraf da müzakere masasının kendisi için en iyi alternatif olduğunu anladığında süreç başlar ve daha iyi alternatifler olmadığı sürece de devam eder. Kürt Sorunu açısından bu zaman meselesini dış dinamiklerin aktörleri zorladığı nokta olarak okuyabiliriz.

Fakat tabii altını çizmekte fayda var. Müzakere ya da barış süreçleri ancak resmi olarak söylendiğinde başlar. Böyle bir süreç yok şu an. **“Buna dair işaretler var mı, bir niyet var mı?”** diye bu analizi yapıyoruz. Böyle bir süreç olmadığında da aktörlerin, özellikle devletin hala masa dışındaki alternatifleri yokladığı varsayımında bulunabiliriz. Ve yine söylemek gerekirse, müzakereler sadece barış yapmak için değil, masadan en karlı şekilde çıkmak için yapılır. Dolayısıyla ben bütün bu dinamikleri aslında **“En karlı nasıl çıkarım?”** sorusu üzerinden görüyorum. Şu an Kürt sorununda çözüm siyasi zemin ve dış dinamikler üzerinden yürüyecek gibi durmakla birlikte bunun iç dinamikler ve toplumsal boyutundan ayrı tutulmayacağı kanaatindeyim. Eski sürecin sonlanmasının bir nedeninin de Kobani olduğunu hatırlarsak Suriye'deki gelişmelerin, buradaki Kürtlerin hissiyatından bağımsız okunmaması gerektiği akla

geliyor. Öte yandan, sürece baktığımızda, işte biraz önce açılış konuşmasında söylendi, Bahçeli iki aktörü işaret etti, Dem Parti ve Öcalan. Öcalan'ın bu Suriye'deki gelişmelerdeki ikna edici aktör olarak görüldüğünü; DEM Parti'nin de içerideki dinamikler üzerinden ve büyük ihtimalle yeni bir anayasa yapma süreci ve ulusal diyalog modelinin aktörü olarak düşünüldüğü kanaatindeyim. İçinde bulunduğumuz yeni dönem dış dinamikler üzerinden şekillendiğinden dış siyasete odaklanıyoruz ama içerideki dinamiklere de bakmak gerekiyor. Bir de tabii ki bu iki dinamiğin birbirinden ayrı okunmasının aslında toplumsal barışın zeminini yok saydığı gerçeğinden yola çıkmamız gerektiğini düşünüyorum. Masaların birbirleriyle bağlantılı olduğu göz önünde tutulursa müzakere deneyimleri bize aktörlerin bu tür taktikleri seçebileceğini söylüyor. Bir masaya oturmadan masada aktörler el artırmak için başka masada mücadeleyi seçebilirler ve masada üstünlük kurmak isteyebilirler. Şu anki gelişmeleri devletin gücünü test etmesi olarak da okuyabiliriz.

Müzakereler iki seviyeli oyunlardır. Bir yandan karşı tarafı zorlar, bazen ona tavizler verirken, bir yandan da kendi cenahına dönüp **“Ben aslında onu yenmeye çalışıyorum.”** sinyali verilebilir. Toplumsal açıdan tırnak içinde bu hala üstün zemini kaybetmemek ve de gerektiğinde aktörün kendi açısından daha karlı bir harekete geçmesi için yapılabilir. Sürecin adının da barışla değil, mücadeleyle ilgili konulduğunu görüyoruz. İşte bu terörsüz Türkiye, barış değil, açılım değil, terörsüz Türkiye de bence bu alanı vermek için yapılmış bir şey. Ama tabii ki bunun nasıl sunulduğu, paketlenildiği çok önemli. Burada da Kürtlerin değil, Türklerin odağa alındığı izlenimi oluşuyor. Ama gelişmeler aktörleri masaya çekerse, önceki sürecin başında olduğu gibi isim değişikliğine de gidilebilir.

Müzakerenin iki katmanlı bir oyun olduğu düşünülürse bir yandan karşı cenahla konuşulurken bir taraftan da topluma bunu nasıl anlatacağınıza dikkat etmeniz gerekiyor. Bu açıdan da iki kesimin ihtiyaçların gözetilmediği bir yerde olduğumuz ama gerektiğinde eski dönemde nasıl ismi değiştirildiyse- iki kere değiştirildi sanırım- bunun tekrar yapılabileceğini düşünüyorum ama şu noktada bunun çerçevelemesinin tamamen Türkler ve dış siyaset odaklı olduğunu görüyoruz.

Oturum, akademisyen ve siyasetçi Ufuk Uras'ın sunumuyla devam etti.

Ufuk Uras

Merhaba arkadaşlar, çok teşekkür ederim davet için. Keşke buradaki irade Türkiye'nin geleceğini belirlemede temel bir aktör olsa ama bütün bu sürecin en azından konuşulabilmesi, diyalog zemininin yaratılması ve siyaset alanının genişlemesi açısından son derece kıymetli. Bizim Sayın Bahçeli ile görüşmemizin en büyük motivasyonu süreci hızlandırmak ve İmralı - DEM görüşmesinin kendisinin başat mesele olarak ele alınmasıydı. Çünkü bir meşruiyet alanının genişlemesinin çok kıymetli olduğunu görüyorduk. Çarşamba günü Cenevre'de de DPI'nın toplantısında bazı uluslararası aktörlerle bir aradaydık ve Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip ettiklerini, bazı olumlu katkılar sunabileceklerini, en azından hayırhah davranacaklarını, daha bir pozitif enerji içinde olduklarını saptadık.

Bu süreçlerde muhatabınızı kendiniz seçmiyorsunuz, sipariş etmiyorsunuz ve yine bu süreç içerisinde tırnak içinde “**güven**” meselesi üzerinden hareket etmiyorsunuz. Netenyahu ile Hizbullah, ateşkes anlaşması yaparken bir karşılıklı güven gerekmiyordu. İkinci Dünya Savaşı sonunda Roosevelt, Churchill ve Stalin arasında bir güven ilişkisi yoktu. Burada olumlu zemini değerlendirmek gerekiyor.

Bütün bunlar yanı sıra doğru olanın ne olduğuna dair bir cümle de bugüne kadar duymadığımızı göre bu zeminin değerlendirmesinde iki farklı kamuoyu olduğunu görüyorum. Yani Kürt kamuoyu bu meselede çok daha hassas ve öncelikli bir tutum alırken diğer kamuoyunun biraz daha -haklı nedenleri de olabilir- mesafeli olduğunu görüyoruz.

Bunun arkasında önceliğinizin ne olduğu meselesi var. Önceliğiniz barış mı, diğerleri onun bileşeni mi, mütemmim cüzü mü, yoksa diyelim iktidarın devrilmesi vesaire [mi?]. Birini diğerini de tercih etmek durumunda değiliz. Bütçe görüşmelerinde gördük, muhalefet kıyasıya bir tutum aldı. Ama barış meselesinde, mesela yeni yıl itibarıyla Anayasa Uzlaşma Komisyonu'nda yer alınacak mı; burada nasıl bir modelleme geliştirecek? Selahattin Demirtaş da ziyaretimizde benzer bir şekilde bu siyaset alanının genişletilmesi açısından anayasa tartışmalarının çok büyük bir imkan olduğunu vurgulamıştı.

2011'de Sayın Kılıçdaroğlu'yla Anayasa Uzlaşma Komisyonu'na girilmesi ve Baykal döneminin geri bırakılmasında her partinin tek bir oy ve oy birliği şartı önemliydi. Dolayısıyla bütün bu süreçlerde özellikle tarihin bu denli hızlandığı bir dönemde abdestinden şüphe duymaya gerek yok diye düşünmekte fayda var. Sayın Bahçeli'yle görüşmede barış temasını sık sık kullandı; “**Yıllarca kavga ettik artık barışma zamanı.**” diye. Ama görüyoruz Suriye eksenini de. Parça başı çözüm yok, anayasal düzeyde mutabakatlar gerekiyor. Bu çerçevede özellikle DEM-İmralı görüşmesinden duyduğumuz umut ve beklentiler bizi Bahçeli'yle görüşmeye itti ve bu münasebetler bir şekilde devam edecek gibi gözüküyor.

Temel problem, özellikle Suriye ekseninde de görüyoruz, Batı dünyasının Esad rejimine bakarak daha seküler bir dünya olduğu için tercih edilebileceği varsayımıydı. Bu şehir efsanesinin doğru olmadığı bir kere daha kanıtlandı. Çünkü otoriter, laik ve seküler rejimlerin radikal dini yapıların fideliğini oluşturduğunu hayat bize gösterdi. Diğer yandan, “**İç dinamik esastır, dış dinamik buna tabidir.**” gibi yine genel bir doğru ama Esad açısından baktığımızda oluşturulan suni oksijen çadırlarında yaşatılan Baas zihniyetinin iç dinamiklerle bir ilgisi olmadığını, oradaki örgütleri bir yana bırakın, yurttaşın, Suriyeli insanların motivasyonundan büyük ölçüde bunu görmüş oluyoruz.

Tabii bizim bir bağışıklığımız var. Hastaların bağışıklık sistemi hasta olmayanlardan daha fazla olduğu için daha uzun ömürlü oluyor. Bizim tabii böyle bir uzun ömürlülüğü dönüştürmemiz gerekiyor. Var olan paradigma değişikliğinde partilerin değil devletin bir paradigma değişikliği olduğunu görmek lazım ve parti içi, partiler arası itiş kakıştan bunu çıkarmak gerektiğini düşünüyorum. Siyasi muhafazakarlığın güzel bir tanımı; müphem olan gelecek karşısında bildik

olanı tercih etmek. O zaman geleceği müphem olmaktan çıkarmak yani somut adımlar atarak bildik olana dönmenin kolay ama bildik olanı aşmanın bir siyasi irade gerektirdiği noktasında hareket etmemiz lazım. Bu çerçevede, hocamın ifade ettiği gibi, müzakere mücadelenin çerçevesini belirliyor.

Son cümle: Adamın bir tanesi çatıdan düşüyor, koşuyorlar yanına, '**Hayırdır, ne oldu?**' diyorlar. Adam da diyor ki 'valla ben yeni geldim, haberim yok.' Bu memlekete yeni gelmiş Japon turistler gibi analiz yapmamak, eldeki kumaşın farkına varmak ve var olan içerisinde bir dönüşünden yana olmakta sayısız faydalar görüyoruz. Teşekkür ederim.

İlk oturumun sunumları, akademisyen ve araştırmacı Mesut Yeğen'in yeni dönemi mümkün kılan faktörler ve olabilecek senaryolar üzerine sunumuyla tamamlandı.

Mesut Yeğen

Size dağıtılan kağıttaki dört sorudan ikisine odaklanarak birkaç şey söyleyeyim. İlk soru: Yeni girişimi mümkün kılan zemin ya da faktörler neler, buradan ne çıkar, beklentiler ne? İkinci soru: Niye bir girişim var ve bundan ne çıkabilir? İki ana soru.

Başka yerlerde de söyledim, 30 Eylül'de biri sorsaydı, Türkiye'de bir zemin var mı böyle bir girişim için, çok kolayca hayır derdim. Ama Bahçeli hepimizi şaşırttı ve 1 Ekim'de o meşhur girişimi başlattı. Buradan geriye bakıp, "O zaman Türkiye'de bunu mümkün kılan zemin neydi?" diye sorduğumda şöyle şeyler geliyor aklıma: Birincisi, Türkiye'nin 100 senelik bir Kürt meselesi var. Dolayısıyla o orada durduğu için herhangi bir girişim başlatılması, muhtemeldi ya da beklenirdi. Bu açıdan baktığımızda, daha makro bir perspektiften baktığımızda sürpriz gibi görünmeyebilir. Ya da son 10 senenin pratiklerine baktığımızda, Cumhur İttifakı açısından, AK Parti açısından çok temel bir mesele ortaya çıkmıştı, "**meşruiyet açığı**" diye özetlediğim bir mesele ortaya çıkmıştı. Yani, bu iki partinin toplamdaki oyu son on senede %60'tan %40'a geriledi. Ak Parti'nin Kürtlerden aldığı destek söz konusu olduğundaysa, eskiden neredeyse her 10 Kürt'ten 5'inin oyunu alırken, bu 10'da 2'ye düştü. Bu da bir meşruiyet açığı oluşturuyordu. Dolayısıyla bu da bir girişim başlatmak için uygun bir vasat oluşturuyordu.

Lakin, bunlarla birlikte Cumhur İttifakı devam edebilirdi, aslında edebiliyordu da. Dolayısıyla başka yerlere bakmak gerekiyor ve o başka yerlerin ne olduğunu hepimiz biliyoruz. Çok detaylarına girmeden şöyle özetleyeyim; o başka şey, 7 Ekim'de Hamas'ın saldırısıyla başlayan sürecinin neticesi olarak direniş ekseninin bütün bir Orta doğu'da çökmüş olması. Yani Irak'ta hala Haşdi Şabi falan var ama onlar da gördüğünüz üzere Suriye'ye müdahale etmemeyi tercih ederek biraz sınırlarına çekilmiş durumda. Şimdi direniş ekseninin çökmüş olması bir başına yeterince önemli olmakla beraber onun çökmüş olmasının yarattığı netice daha önemli. O netice de anladığım kadarıyla şu: Orta doğu'ya, Suriye, Irak özelinde, Lübnan özelinde baktığımızda, burada artık İran etkisizleşmiş, buna mukabil Körfez parasıyla, İsrail'in ordusuyla, ABD'nin de siyasi oyun kuruculuğuyla etkili hale gelmiş durumda. Tahminim şu: bu yeni bölgesel durum Türkiye'yi

yönetenler tarafından, Kürtlerin daha rahat hareket edebileceği bir Irak ve Suriye'nin ortaya çıkması olarak görüldü ve bunun yaratacağı neticelerle baş etmek üzere bu girişim başlatıldı. Faktörlere dair söyleyeceklerim bunlar.

Ne olabileceğine dair kabaca şunları söyleyebilirim. Bu girişimden neyin amaçlandığını biliyoruz; PKK'nin Türkiye'ye karşı silah bırakması, mücadeleyi sonlandırması. Bu olursa bu girişim amacına ulaşmıştır diyebiliriz. Kürt meselesinin genel çözümü bunla ilişkin olmakla beraber aslında başka bir şey. O itibarıyla bu olabilir mi diye baktığımızda bana şu olursa olabilir gibi geliyor; Suriye'de Rojava'nın akıbetine dair ABD, Türkiye, Suriye'nin diğer aktörleri ve Kürt hareketleri arasında bir uzlaşma olursa, olabilir gibi görünüyor. Ona da şundan geliyorum; PKK buna rağmen, böyle bir çerçeve oluşsa bile itiraz edebilir ama böyle bir çerçeve oluşursa, başta Öcalan, sonra DEM ve Selahattin Demirtaş, bu çerçeve üzerinden PKK'ye artık silahları tümünden Türkiye'ye karşı bırakmanın zamanı geldi, diyebilecek bir konumda daha kuvvetli bir şekilde olabilirler. Ve bu olursa da PKK böyle bir teklife direnemez diye düşünüyorum. O itibarla olabilir. Ama meselemiz o zaman şu: SDG ile böyle bir anlaşma olabilir mi Rojava'nın akıbetine dair ya da bu benim konuştuğum aktörler arasında bir uzlaşmaya varılır mı? Düne kadar, Hakan Fidan'ın bugünkü konuşmasını dinleyene kadar, başkaları da söyledi, olabilir gibi görünüyordu. Olabileceğini de şundan çıkarmıştım; Türkiye'den aktörleri dinlediğimizde, SDG'nin Fırat'ın doğusuna çekilmesi, Suriyeli olmayan militalarını Suriye dışına göndermesi, SDG isminin değiştirilmesi koşulu ve buna benzer bir iki şeyle birlikte bu olabilir görünüyordu. Suriye'nin kuzeydoğusunu, Fırat'ın doğusunda kalan kuzey doğusunu SDG özerk bir şekilde yönetebilir ve Türkiye de orada oluşan entiteyi tanıyabilir gibi görünüyordu. Ama dün Hakan Fidan'ı dinleyince, insan şu duygulara kapılmıyor değil: Şam bu kadar kısa sürede düşmesi, Esad'a hiçbir şey kalmamış olması ve Rusya'nın da çekilmiş olması bizim yöneticilerimizin kafasını çelmiş olabilir. Bu kadarını aldıktan sonra niye bir SDG'ye bir şey vermek zorunda olalım ki diye düşünmeye başlamış olabilirler. Umarım durum bu değildir. Umarım bu sadece içinde bulunulan durumun yarattığı ekstazi halinden çıkan bir aşırılıktır ya da pazarlıklarda el yükseltmek için ortaya konuyordur.

Bu ruh hali devam edebilir tabii ki ama bu hali sınırlandırabilecek bir iki faktör var. Tabii ki, yine İsrail'in ateş gücü; tabii ki, ABD'nin SDG'yle şimdiye kadar kurduğu ilişki ve tabii ki direniş ekseninden kalan boşluğu Türkiye'nin doldurmasına razı olmayacak çokça aktörün oluşu. Tahminim şu: ne Körfez ne İsrail ne de ABD **“Tamam, Şam düştüyse artık Türkiye halletsin.”** modunda değildir. Bunları düşününce Hakan Fidan'ın dünkü açıklamasından çıkan **“aşırılığın”** önümüzdeki süreçte dengeleneceğini düşünüyorum ya da umuyorum. Bu da olursa, yine biraz önce kısaca özetlediğim, Fırat'ın doğusuna çekilmiş bir SDG, İranlı ve Türkiyeli militalardan ayrılmış bir SDG, silahsızlanmanın, Türkiye'ye karşı silahsızlanmanın anahtarı olabilir gibi geliyor.

Birinci Oturum: Tartışmalar

Konuşmaları takip eden tartışmalarda Suriye'deki gelişmeler, Erdoğan ve Bahçeli üzerinden liderlerin rol ve etkileri, sürece dair aktörlerin dili ve kayyum uygulamaları ile oluşabilecek riskler ele alındı.

Kürt Çalışmaları Merkezi [Kurdish Studies Center, KSC] olarak çalıştayımızı planlamaya başladığımızda henüz HTŞ'nin Halep'e yönelik operasyonu başlamamış ve Suriye'de Esad yönetimi devrilmemiş olduğundan bir katılımcımız bunun sürece etkisinin ne olacağını yorumlamak gerektiğini dile getirdi: **"Bahçeli Suriye'de bu olabileceklerin bilgisine sahip olarak mı bu açılımı başlattı yoksa bu yaşananlar Bahçeli'nin yapmaya çalıştığı şeyi boşa mı düşürüyor?"**.

Suriye konusu Rojava başlığı altında da etraflıca ele alındı. Geçmiş çözüm sürecinin sona ermesinde bir etken olarak yorumlanan Rojava'nın statüsünün bu sürecin de esas tartışma unsurlarından biri olacağı görüşü ağırlıklı olarak öne sürüldü. Bir katılımcımız Suriye'de HTŞ'nin yönetimi ele alması ile birlikte bölgesel aktörler ve uluslararası toplum nezdinde aktörleşen Türkiye'nin **"bu başarısı gölgelenmesin diye"** tekrar Kürt sorununun çözümüne yönelik adımlar atmış olabileceğini öne sürerken başka bir katılımcımız geçmiş süreçte her iki tarafın **"kırmızı çizgi"** olarak ele aldığı Rojava'nın hala taraflar açısından taviz vermesi zor bir konu olarak kaldığını ifade etti:

"Türkiye, güneyinde olası bir Kürt kuşağını Orta Doğu ile bağlantısını kesecek bir tehdit olarak gördü. PKK içinse Rojava, Irak Kürdistan'ından farklı olarak bir "devrim" adı taşıyordu ve Abdullah Öcalan'ın tezlerinin uygulanabileceği bir yerdi. Bu iki bakışın Suriye'yi bir kırmızı çizgi olarak görmeye devam ettiğini düşünüyorum."

Tartışmalarda Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın çalıştayımızdan bir gün önce YPG'ye yönelik yapmış olduğu açıklamalar da damga vurdu. Hakan Fidan 13 Aralık 2024 günü NTV'de katıldığı programda, Türkiye'nin YPG konusundaki stratejisine ilişkin soruya cevap verirken şunları söyledi:

"Bir defa YPG'nin elimine edilmesi, ortadan kaldırılması bizim stratejik hedefimiz. Yani ya bunlar kendi kendilerini feshederler ya da feshedilirler, yani yok olurlar. Şimdi burada tabii belli parametreler var, o parametreleri belki ifade etmek faydalı olur diye düşünüyorum. Birincisi, biz her ne kadar imkân ve kabiliyetlerimiz buna müsait olsa da ilk etapta Suriye'deki kardeşlerimizin kendi toprak bütünlüğünü, milli bütünlüğünü sağlamayla ilgili atacağı adımlarla bu tehdidi bertaraf etmesine yönelik adımları tabii ki bekleyeceğiz. [...]"

Birinci aşamada, bir an önce YPG'nin içerisinde bulunan Suriyeli olmayan unsurların ülkeyi bugünden itibaren terk etmesi. Türkiye'den, İran'dan, Irak'tan ve Avrupa'dan gelen PKK kadrolarının bugün itibariyle ülkeyi terk etmeleri gerekiyor

İkinci aşamada, YPG'nin bütün komuta kademesinin, Suriyeli olanların da ülkeyi terk etmesi gerekiyor. Daha sonra PKK'lı olmayan kadroların yeni yönetimle bir anlayış birliği içerisinde silahlarını bırakarak, normal hayatlarına dönerek, bütünleşerek artık milli, eşitlikçi, bütüncül Suriye içerisinde hayatlarına devam etmeleri gerekiyor.”

Bir katılımcımız Fidan'ın özellikle de YPG kadrolarının Suriye'yi terk etmeleri gerektiği, aksi durumda ise **“feshedileceklerini”** söylediği ifadelerin süreci zora sokacağını belirtti:

“Fidan daha önceki konuşmalarında PKK'lı unsurların Suriye'de bulunmaması gerektiğini söylüyordu. Bunu biliyoruz. Ama bu kez buna ek olarak YPG yönetim kadrosundaki Suriyelilerin de Suriye'den ayrılması gerektiğini söylüyor. Bu sözün işte bence, çok tehlikeli”

Bir diğer katılımcımızsa süreç boyunca çeşitli aktörlerin sert sayılabilecek bazı yorumları olabileceğini fakat bunların kimi zaman retorik kimi zaman da farklı mecburiyetlerden yapıldığını düşündüğünü söyleyerek şunları kaydetti:

“İki hafta önceki DEM Parti bildirisi, Hakan Fidan'ın dün geceki sert açıklamaları veya Tuncer Bakırhan'ın Şeyh Said'e atfı yaptığı konuşması gibi açıklamalardan çok genel trendlere odaklanmak gerekiyor böyle dönemlerde. Geçmişte Suriye olumsuz bir trendken bugün Esad'ın devrilmesi ile sürece olumlu etki yapabilecek bir trende dönüştü”

Başka bir katılımcımız da bu sürecin diğer çatışma çözümü örneklerinden farklılıklarının altını çizdi. **“Herkes kendi çekilme hattını tarif etmekten çok karşı tarafın mecburiyetlerine işaret ediyor”**. Çatışma çözümünün klasik ikna yöntemlerini ve güven artırıcı adımlarını göremediğimizi ifade eden katılımcımız bu süreçte söz konusu olanın şimdilik sadece **“görevlerin tebliğ edilmesi ve sonrasında açılacak kapının ihtimali”** olduğunu öne sürdü.

Bu değerlendirmelerin yanında Suriye'de yaşayan Kürtlerin durumlarının Türkiye'deki Kürtler açısından ne anlama geldiği de oturumumuzda konuşuldu.

“Türkiye'deki Kürtler, Türkiye dışındaki Kürtlerin yaşadığı veya oluşturacağı siyasi yapının kendi hayatlarını doğrudan etkileyeceğini mi düşünüyorlar, yoksa bunu daha çok ilham veren bir rol model olarak mı görüyorlar? Bunu anlamamız gerekiyor.”

Bir başka katılımcımız Kürt sorununun çözümü tartışılırken içerideki koşullarla dışarıdaki dinamiklerin birbirine karıştırılmaması gerektiğini belirtti. Çözümün Türkiye'deki hak ve özgürlüklerle ilgili sorunlar, siyasetçilerin cezaevinde olması, ifade ve tartışma özgürlüğündeki gerilemeler gibi başlıklarda mı ele alınacağı yoksa bir dış politika meselesi olarak mı ele alınacağına karar verilmesi gerektiğini söyleyerek şu sözleri ekledi:

“Çözümü konuşmaya başladığımızda tamamen Suriye’yi konuşuyoruz. Yani içten dışa dıştan içe gidiyoruz ve neyi konuştuğumuz karışıyor. Şu an dış bir meseleyi mi konuşuyoruz iç bir meseleyi mi, buna karar vermemiz lazım. Bu bir dış politika meselesiye Türkiye’nin içerisinde ne olduğu çok da önemli değil.”

Sürece dair yapılan yorumlar arasında Cumhurbaşkanı ve AK Parti Genel Başkanı Erdoğan ile ittifak ortağı MHP’nin lideri Devlet Bahçeli’nin kamusal olarak bu süreçte üstlendikleri roller de yer aldı. Erdoğan’ın temkinli ve mesafeli tavrının sürece yönelik bir belirsizlik yarattığı, bu belirsizliğinse güçlü liderlik arayışlarını güçlendireceği endişesi paylaşıldı:

“Yaptığımız araştırmalarda siyasete dair büyük bir kuşku olduğunu görüyoruz. Bu durum, özellikle şeffaflık eksikliğiyle bağlantılı. ‘Bu ortamda güçlü bir lidere ihtiyaç var mı?’ sorusuna ise katılımcıların çoğu ‘Evet’ cevabı veriyor. Sürecin güçlü lider arayışlarına sebep olmasındansa şeffaflığın artırılarak bireylerin fail olması sağlanmalı.”

Başka katılımcılar da lider figürü etrafında şekillenecek bir sürecin avantajları olduğu kadar riskleri de olduğunu altını çizdiler:

“Geçmiş sürecin başarısız olmasının Suriye meselesi dışında bir başka sebebi de bu liderlik konusu. Bir kişinin isteğiyle başlayan bir süreç bir kişinin isteğiyle bitebiliyor.”

Erdoğan’ın sürece dair mesafeli tavrı ve kayyum uygulamaları kimi katılımcılarımız açısından süreci sekteye uğratabilecek riskler veya çelişkiler olarak değerlendirilirken bazı yorumlarda bu yaklaşımın iktidarın yeni süreç anlayışıyla uyumlu olduğu düşünüldüğü de belirtildi. Bu bağlamda bir katılımcımız şunları söyledi:

“Ben tüm bunları biraz da gerektiğinde çark edebilme, müzakereyi mücadele ile birlikte yürütme, masaya otururken karşındakinin gücünü test etme ve biraz da çok bilinmeyenli bir denklem yaratma gibi dinamikler üzerinden okuyorum.”

Diğer bir katılımcımız da benzer görüşteydi:

“Eğer çıta dediğimiz şey muhatapların, çerçevenin ve nihai taleplerin en yüksekte koyulmasıyla değerlendirilecekse, süreci farklı bir şekilde

anlamlandırmak mümkün. Bu durumda, kayyum uygulaması bir çelişki değil, tam tersine sürecin bir tamamlayıcısı olarak görülebilir."

Katılımcılarımız hem Türkiye'nin hem de PKK ve YPG'nin Kürt meselesinde gelinen aşamada askeri yöntemlerdense diyalog ve iş birliği yoluyla sorunları çözmesinin tüm tarafların çıkarına olduğu konusunda mutabık kalmakla beraber, sürecin gidişatıyla ilgili farklı öngörülerini dile getirdiler. Bir katılımcımız uzun vadede Kürtler açısından gidişatın olumlu olacağını düşündüğünü ama risklerle dolu bir dönemden geçtiğimizi ifade etti:

"Kürt meselesinin uzun vadede akıbeti ile ilgili hiç ümitsiz değilim. Kürtleri cendere altında tutan iki devlet [Irak ve Suriye] çökmüş durumda ve üçüncüsü de [İran] bir şekilde hedefte. Dolayısıyla çok uzun zamandır Kürtleri haktan hukuktan mahrum eden statüko çöküyor ve bunun yeniden tesis edilmesi de yakın zamanda mümkün değil. Öte yandan böyle zamanlar aynı zamanda tehlikeli girişimlerin de zamanları oluyor. Yönetici elit böyle zamanlarda riskler alabiliyor. Bu tür ihtimallerden endişeliyim sadece."

Oturum boyunca geçmiş çözüm sürecindeki hataların açıklıkla dile getirilerek gerekli derslerin çıkarılması gerektiğinin üzerinde duruldu. Katılımcılar; sürece dair fikirlerini liderler, taraflar, siyasi partiler, aktörler, bölgesel ve ulusal konjonktür üzerinden değerlendirirken sivil toplumun oynayabileceği rolü de tartıştılar:

"Kırmızı çizgileri pembe çizgilere dönüştürebilecek miyiz? Bu süreci kurumsallaştırıp gayri şahsileştirebilecek miyiz? Zorunlu yurttaşlıktan gönüllü yurttaşlığa geçişi sağlayabilecek miyiz? CHP'nin sürece dahil edilmesi, MHP ile geçici kayyumluk meselesinin konuşulması gibi gelişmeler şimdilik son derece önemli. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı gibi idari yetki konularında iktidar ve muhalefet birlikte ayak direyebilir. Sivil topluma düşen büyük bir rol var burada."

Tartışmacılarımızın da altını çizdiği gibi, bugün karşı karşıya olduğumuz "**süreç**" önceki çözüm sürecinden ve bilinen çatışma çözümü örneklerinden birçok açıdan farklılık gösteriyor. Bu farklar, sürecin henüz isimlendirme aşamasında bile belirsizliklere yol açarak, farklı işlevlere hitap eden ve birbiriyle rekabet eden adlandırma çabalarını tetikliyor. İsimlendirme aşamasında sağlanamayan mutabakat, sürecin yorumlanması ve anlamlandırılmasında da karşıt anlatılarla kendini göstermeye devam ediyor.

Süreci tetikleyen temel motivasyonun dış dinamikler olduğu kabul edildiğinde, bu dinamiklerin devlet açısından bir tehdit mi yoksa fırsat mı olarak görüldüğü sorusu öne çıkıyor. Aynı şekilde, "iç cephe"nin kime karşı güçlendirileceği ve bu hedefin nasıl temellendirildiği de dikkat çekiyor. Bin yıllık kardeşlik vurgusuyla harmanlanan bu süreç, bir "**ön alma**" stratejisi olarak da değerlendiriliyor.

Öte yandan, "iç cephenin" mevcut durumu ele alındığında, süregiden Anayasa değişikliği tartışmaları ve Cumhurbaşkanı'nın tekrar seçilme hedefi sürece ilişkin yaklaşımları şekillendiriyor. İktidar ittifakının olası seçim ajandası ile muhalefetin bu ajandaya karşı teyakkuz hali, sürecin farklı siyasi hatlar tarafından farklı çerçevelerle yorumlanmasına yol açıyor.

Yeni dönemi farklı çerçevelerle anlamlandırmanın doğal bir sonucu olarak, siyasi aktörlere yüklenen rollerde de ayrışma gözlemleniyor. Katılımcılarımızın vurguladığı liderlik konusu, özellikle Bahçeli-Erdoğan arasındaki ilişkinin süreç bağlamındaki niteliğini anlamaya çalışırken belirginleşiyor. Bu ilişkinin, önceden planlanmış bir rol dağılımına mı yoksa zoraki bir siyasi uyuma mı dayandığı sorusu tartışmaların merkezinde yer alıyor. Eğer bu bir rol paylaşımıysa, sürecin arkasında daha tutarlı bir irade olduğu düşünülebilir. Ancak, eğer bu ilişki mecburiyetler, ayak diremeler, bağlam dayatma, göz yumma ya da el yükseltme gibi farklı unsurlarla şekilleniyorsa ve hatta bu durum kayyum atamaları gibi uygulamalarda kendini gösteriyorsa, süreçten beklentilerimizi buna uygun biçimde yeniden değerlendirmemiz gerekebilir.

Bu soruları kesin olarak yanıtlamak için henüz erken olsa da sürecin diğer muhatabı olan Kürtler açısından da dinamiklerin benzer bir belirsizlik taşıdığı görülüyor. Özellikle Kürt siyasetinin temel aktörleri arasındaki ilişkiler, hedefler, roller ve etki imkanları sürecin şekillenmesinde belirleyici unsurlar olarak öne çıkıyor. Bu nedenle şimdilik, sürecin hangi yöne evrileceği ve hatta adının ne olacağı sorusunun dahi, tarafların hem kendi içlerinde hem de diğer aktörlerle yürütmekte oldukları müzakereler doğrultusunda netleşeceğini düşünebiliriz.

II. Bölgesel ve Uluslararası Dinamikler

Başlangıç Konuşmacıları

Moderatör: **Seren Selvin Korkmaz**, İstanPol Eş-Direktörü

Serhun Al, Akademisyen, İzmir Ekonomi Üniversitesi

Cengiz Çandar, Gazeteci & Diyarbakır Milletvekili

Mehmet Alaca, Araştırmacı, AA Analisti.

Kürt Meselesi'nin Türkiye'nin bir iç meselesi olma hüviyetini aştığı, bölgesel ve uluslararası bir meseleye dönüştüğü artık daha geniş bir kabul görüyor. Suriye başta olmak üzere bölge ülkelerin egemenliğinde yaşayan Kürtlerin politik gündemleri diğer ülkelerdeki Kürtleri de yakından ilgilendiriyor ve etkiliyor. Başta ABD'nin Suriye'deki varlığı olmak üzere, etkisini kaybeden Rusya ve İran; buna mukabil, yeni Suriye şekillenirken daha fazla rol alması muhtemel Körfez ve Avrupa ülkeleri; Esad yönetimi devrildiğinden bu yana Suriye'de el yükselten İsrail ve Türkiye'nin Suriye'deki varlıkları, Rojava'nın geleceğini şekillendiriyor. Türkiye'de başlayan yeni süreç Suriye'deki defacto Kürt yönetiminin geleceği ile ilişkili ele alınıyor. Bu oturumda Suriye başta olmak üzere bölgesel gelişmelerin Kürt meselesinin geleceğini nasıl şekillendireceğine odaklanmaya çalıştık.

Bu amaçla oturumumuzda şu soruları ele aldık:

- **Türkiye'de başlayan yeni sürecin Orta doğu ve Suriye'deki gelişmelerle ne gibi bağlantıları var?**
- **ABD'deki başkan değişikliğinin Orta doğu için sonuçları neler olabilir? Trump yönetiminin Orta doğu ve Suriye politikası mevcut durumu nasıl etkileyebilir?**
- **Esad yönetiminin sona ermesi ve HTŞ'nin yönetimi devralmasının Suriye'deki Kürt bölgesine muhtemel etkileri neler olabilir?**
- **Türkiye'nin Suriye'deki Kürt gruplarla ilişkileri yeni dönemde nasıl şekillenebilir?**
- **Türkiye ile Suriye Kürtleri arasındaki ilişki bölgesel dengeleri nasıl etkileyebilir?**

- **Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin yeni döneme dair yaklaşımı ne ve sürece nasıl bir etkisi olabilir?**

Bu soruları cevaplamak için her biri alanında uzman ve bölgeyi yakından takip eden akademisyen, gazeteci ve siyasetçiler oturumun başında birer konuşma yaptıktan sonra katılımcılardan gelen yorumlarla tartışma derinleştirildi.

İkinci Oturum: Sunumlar

İkinci oturum, İzmir Ekonomi Üniversitesi Öğretim Üyesi Serhun Al'ın sunumuyla başladı.

Serhun Al

Herkese merhaba. Ben de Kürt Çalışmaları Merkezi'ne teşekkür ederim. Benim bu kısa konuşmamın başlığı '**Küresel Belirsizlik Çağında Kürtler**'. Bu başlığı atmamın sebebi de Kürtlerin Orta doğu'daki son kırk yıllık siyasi kazanımlarına baktığımızda hep uluslararası jeopolitik kırılma anlarında Kürtlerin bir siyasi kazanımı mevcut. Veya onun dışında tehdit de oluşturabiliyor bu kırılmalar.

Şimdi neden küresel [var] bu kısa konuşmanın başlığında? Çünkü Orta Doğu'daki Kürt meselesini herkes uluslararası bir mesele olarak görüyor. Neden uluslararası? Çünkü Amerika, İran, Rusya, İsrail, Türkiye, Avrupa bu meselenin dolaylı veya direkt olarak içinde; hepsinin de farklı öncelikleri var. Hatta Çin bile. Çin, Orta doğu'da daha çok ekonomik araçlarla kendini gösteriyor ama gerek Irak'ta gerek Suudi Arabistan'da jeopolitik etkisini giderek artırmak isteyen bir Çin'den bahsedebiliriz. O açıdan Orta doğu'daki Kürt meselesini ve bugünü de anlamak için uluslararası sistemi, uluslararası ilişkileri belki biraz daha detaylı incelemek gerekiyor. Hangi ülkenin ne gibi önceliği var, bunlara belki dikkat etmek gerekiyor. Diğer türlü sadece Türkiye-Rojava eksenine sıkıştırırsak bazı şeyleri ıskalayabiliriz.

Peki, neden küresel belirsizlik diyorum? Sovyetler yıkıldıktan sonra iki kutuplu dünya, Amerikan hegemonyasında tek kutuplu bir dünyaya doğru gidiyordu 1990'lardan sonra, buna da "**liberal dünya düzeni**" dediler. Liberal dünya düzeni, serbest piyasa ekonomisi, serbest piyasa ekonomisi ekseninde küreselleşme, seçimli sistemler, kısmen insan hakları... Amerika'nın ve Batı'nın böyle bir tahayyülü vardı. Hatta Francis Fukuyama 90'ların başında "**tarihin sonu**" demişti. Tarihin sonundan kastı, artık liberal tahayyülün zafer kazandığını belirtiyordu. Ama ona karşı Samuel Huntington "**medeniyetler çatışması**" dedi. Bugün geldiğimiz şartlara bakınca kısmen Samuel Huntington haklı çıktı. Özellikle o İslam medeniyetiyle Batı'nın bir çatışmaya gireceğinden bahsediyordu. Yani El-Kaide'nin ortaya çıkması, sonradan IŞİD'in ortaya çıkması biraz onu haklı çıkarır nitelikteydi. Şimdi bugüne yaklaştığımızda özellikle 2000'lerden sonra Amerikan hegemonyasının ciddi şekilde zayıfladığını görüyoruz. Yani Amerika kendi hegemonyasını kurmak isterken küreselleşme adı altında, liberal tahayyül adı altında beklemediği şekilde Rusya güçlendi, Çin güçlendi, özellikle Orta Doğu'ya bu küresel rekabeti indirgersek, İran çok güçlendi. Mesela 2003'te, Amerika'nın Irak'ın işgali, İran'ın Bağdat'ta elini

ciddi şekilde güçlendirdi. Buradan Kürtler de, yani İran üzerinden demiyorum ama, Kürtler de federal statü kazanarak ciddi kazanım elde ettiler. 2000'lerden sonra İran'a bakıyoruz. Bu direniş eksenini, Şii Hilali, İran, Irak, kısmen Suriye, Lübnan, Yemen [gibi yerlerde] özellikle devlet dışı aktörleri destekleyerek İran Orta doğu'daki nüfuzunu giderek artırdı. Arap Baharı biraz bu süreci de hızlandırdı; bu noktada Amerikan hegemonyası da ciddi şekilde zayıfladı. Sonra Rusya, Esad'ı Arap Baharı sürecinde iç savaş çıktıktan sonra kurtarmaya geldi. Biz, liberal tahayyülden git gide daha otoriter, daha milliyetçi, daha militarist bir uluslararası sisteme doğru kaydık. Bu bağlamda Türkiye, BRICS üyeliği dedi, Şangay İşbirliği Örgütü üyeliği dedi, Türkiye de otoriter tahayyüle yakın bir yere kaydık. Kürtler özellikle Batı ile Amerika ile kurdukları ittifakta daha demokratik tahayyüle yakınlıkta. Yani orada bir Türkiye ve Kürtler arasında bir eksen kaymasından bahsedebiliriz.

Amerikan hegemonyasının zayıflamasıyla birlikte, Trump da iktidara gelince buna bir önlem almaya çalıştı, ilk hareketlerden biri 2020 yılında Kudüs Güçleri Komutanı Kasım Süleymani'nin öldürülmesiydi. Sonra bir İbrahim Anlaşmaları süreci vardı Körfez ülkeleri ile İsrail arasında. Buna [kısmi olarak] set çekmek için Hamas'ın 7 Ekim 2023 saldırıları oldu. Burada İsrail tabii biraz yanlış hesaplandı gibi. İsrail bunun karşılığını uluslararası hukuku da hiçe sayarak Filistin'de insanlığa karşı suç işleyerek ciddi şekilde militaristleşerek verdi. Esad'ın düşmesi de bence bu bağlamda, Mesut Hoca'nın da kısmen bahsettiği gibi, elbette Türkiye'nin de etkisi var.

Şimdi bu noktada uluslararası bağlamda Kürtler bazen fırsat yakalıyorlar, bazen tehditlerle karşılaşılıyorlar. Suriye'de de Rojava'nın ortaya çıkışı IŞİD'e karşı Kürtlerin verdiği savaşla ciddi bir fırsata dönmesiyle oluştu. Fakat bugün geldiğimiz noktada, Suriye'de bir yanda Rojava'daki durumu törpülemek isteyen Türkiye, öte yanda da belki Kürt bölgesini, yani Kürt coğrafyasını İran'la İsrail arasında tampon bölge olarak gören Amerika [var]. Şimdi Trump geliyor ve Trump'ın Dışişleri Bakanı Marco Rubio, Ulusal Güvenlik Danışmanı Mike Waltz, özellikle Mike Waltz bayağı Kürtlere sempati duyan biri, onların ne kadar etkisi olacak onu da muhtemelen önümüzdeki günlerde göreceğiz.”

Oturumun ikinci konuşmasını gazeteci Mehmet Alaca, yeni süreçte Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin bölgesel tavrının ne olacağına dair sunumuyla gerçekleştirdi.

Mehmet Alaca

“Çok teşekkürler, Serhun [Al] Hoca'nın da söylediği üzere, küresel jeopolitikteki bütün kırılmaların, özellikle 7 Ekim'den sonra başlayan kırılmaların en çok etkilediği aktörlerden biri de bölgesel Kürtler. Zaten Erbil'e gidip geldiğimde her seferinde bu kırılmaların en çok bölgede etkileyeceği grupların Suriye ve Irak Kürtleri olduğunu dile getiriyorlardı. Bunun yanı sıra Türkiye'nin Kürt meselesiyle ilişkili her adımı da İKBY başta olmak üzere bölgedeki bütün Kürt gruplarını ve aktörlerini çok yakından ilgilendiriyor, Kürtler de bu süreçleri yakından takip ediyor. Zira hem İran hem Irak hem Suriye'deki Kürtler hem kendi aralarında gerilimli ve çatışmalı ilişkilere sahip, hem de bu aktörlerin çoğu PKK ile ilişkilerde de grift ve çatışmalı bir bağlama sahip. Bu

nedenle Türkiye'nin, Devlet Bahçeli'nin başlattığı bu süreç hem bu dört ülkede saydığımız Kürt grupların kendi ilişkilerinde hem PKK ile ilişkilerinde hem de Ankara'yla ilişkilerinde yeni bir resim doğuracak.

Belki daha özel de İKBY deneyiminden bahsedebilirim. İKBY bu dört ülkedeki Kürt gruplarından **de facto** hali **de jure** hale, hukuki hale [dönüştüren], özerkleşme sürecine giren ilk aktördü. Bu açıdan bize bir model de sunuyor. Her ne kadar kendi içinde çatışmalı bir dinamiğe sahip olsa da Türkiye ile ilişkileri, hatta bölgedeki Kürt grupları açısından Ankara ile en yakın temasta olan KDP ve İKBY konuşacak olursak, çözüm sürecine destek noktasında en büyük talip de şu an İKBY. Bahçeli'nin açıklama yaptığı gün, Öcalan'a çağrı yaptığı gün ben de tesadüfen Erbil'de KDP'lilerle birtakım görüşmelere gitmiştim. Orada da o heyecanı görüyorsunuz. Çünkü hem Erbil uzun süredir PKK ile hiç olmadığı kadar ciddi gerilimler yaşıyor. Bu anlamda PKK tarafından silah bırakılması ihtimali Erbil'i çok yakından ilgilendiriyor. Zira bu çatışma hali Kürtlük, Kürdistanîlik meselesinde KDP'ye çok zemin kaybettirmeye başladı. Bir de daha önceki çözüm sürecinde İKBY'nin hem PKK ile görüşmeler noktasında hem Suriye Kürtleri ile ilişkiler noktasında bir deneyimi var. Bu anlamda Mesut Barzani geçmişte Ankara ile de temas halinde [olup] elini taşın altına koymuştu. Yeni dönemde de bu aktör daha çok Neçirvan Barzani gibi görünüyor. Neçirvan Barzani'nin Cumhurbaşkanı Erdoğan'la hem yakın ilişkileri hem Bağdat'la Erbil arasındaki gerilimlerde hem de en son Birleşik Arap Emirlikleri ile Ankara'nın yakınlaşması noktasında uzlaştırıcı bir rol üstlenmişti. Hem de ekonomik bağlamlar var tabii. Bu nedenle PKK ile mücadelenin sona ermesi, Erbil'i, dediğim gibi, çok yakından ilgilendiriyor. İkinci bağlamı, PKK ile Barzaniler arasında geçmişten gelen bir ideolojik rekabet de var. İKBY'nin, KDP'nin, Barzanilerin kendisini Kürt sorununun olası çözümünden uzak tutma ihtimali yok. Çünkü Kürt liderliği meselesinde buna göz yumması mümkün değil. Zaten çok uzun süredir Türkiye'nin Kuzey Irak'taki operasyonlarına KDP'nin de destek vermesi, istihbarat ve saha desteği sağlaması Irak'taki Kürt toplumunda eleştiriye de neden oluyor. KDP, bu anlamda sıkışmışlığını aşmasına yardımcı olması için de Türkiye'nin giriştiği çözüm sürecine zaten doğal bir destek vermek durumunda. Üçüncü ayak da, biliyorsunuz, YPG ile Suriye'nin kuzeyinde KDP yanlısı ENKS grupları arasında çok uzun süredir rekabet var. YPG 10 yıldır bu grupları baskılıyor, hareket alanlarını daraltıyor. KDP, kendine yakın Suriyeli Kürt grupların alanının rahatlaması, genişletilmesi açısından da bu sürece destek veriyor.

Tabii, burada İKBY ile ilişkileri daha çok KDP üzerinden okumak durumunda kalıyoruz ama bir de KYB dinamiği var. Aslında 2017'den beridir, özellikle de son 3 yıldır, Türkiye'nin, PKK ve YPG'ye yakınlığı nedeniyle KYB ile çok gerilimli ilişkileri var. Ancak KYB'nin önde gelen isimleri ve parti lideri Bafel Talabani sürece destek vereceklerini açıkladı. Hatta Bafel Talabani açıklamasında çok ilginç bir şey söylemişti: **"Ankara'yla Barzanilerin, KDP'nin geçmişte gerilimlerini çözmek için babam Celal Talabani devreye girmişti."** Bu nedenle KYB'nin hem Ankara ile gerilimlerini hem de böylesi bir süreçte Irak Kürtlerinin Kürdistanîlik meselesi nedeniyle de kendi aralarındaki ilişkileri bir kenara bırakıp PKK'nın silah bırakmasına ve çözüm sürecine destek sağlayacağını bekliyorum.

Oturum, Diyarbakır Milletvekili Cengiz Çandar'ın konuşması ile devam etti.

Cengiz Çandar

Suriye ile ilgili benim giriş için söyleyeceğim, patenti benim değil, çok beğendiğim bir tespitle gireyim: Chatham House'un Arap kökenli bir uzmanı "**Orta doğu 1989**" diyor Suriye'de olan bitene. Yani 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla bütün dünya dengelerinde, tarihin gidişatında ne olmuşsa geçen pazar günü, Beşar Esad rejiminin adeta tebahhur etmesi yani içe doğru çökmesiyle geldiğimiz nokta için "**Orta doğu için Orta doğu'nun 1989'dur.**" diyor.

Suriye çok özel yeri ve önemi olan bir ülke. Suriye, İsrail'le savaş halinde bulunan, -Irak kâğıt üstünde savaş halinde- fiilen İsrail'e sınırı olup da savaş halinde olan tek güçlü ülke. İran merkezli direniş ekseninin de omurgasını teşkil eden bir ülke. Şam'ın kendisi için de çok söylenir, "**Arabizm'in ruhu**" sayılır Şam. Yani herhangi bir Arap başkentinden Rabat'tan nereye kadar giderseniz gidin, Kahire'yi dahil ederek "**Arabizm'in ruhu, yüreği Şam'dır.**" diye bir algı vardır. Ve orada elli üç yıllık bir aile hanedanı; altmış bir yıllık bir rejim yok oldu. Bir de tabii Şam şehri ve Suriye, Bilad-i Şam diye Arapça da ifade edilir. Bu Bilad-i Şam, bugünkü Suriye'yi, Ürdün'ü ve bugünkü Filistin, İsrail topraklarının içine alan bir alandır. O kadar önemli jeopolitik konumu olan ve dolayısıyla siyasi kültürel arka planı olan bir ülke.

Şimdi bu ülkenin geçen pazar günü gördüğümüz manzaradan bir "**kazananlar- kaybedenler**" skalası çıkarırsak dünya çapında, birinci kazanan İsrail'dir. Kendisiyle savaş halinde olan ve hep olmuş olan en önemli Arap unsuru/ülkesi denklem dışı kalmış oluyor. Uluslararası sistem açısından baktığınız zaman, kazanan Amerika Birleşik Devleti diyeceğiz. Kaybedeni olması gerekirse 1979'dan itibaren başlayan ve özellikle 1980'lerde İsrail'in Beyrut'u kuşatmasıyla Filistin Kurtuluş Örgütü'nü Lübnan dışına itmesiyle birlikte Lübnan'a Hizbullah üzerinden ve demografik olarak Şiiilerin kazandığı konumla yerleşmiş olan ve bir bölge gücü haline gelmiş olan İran'ın en büyük mağlubu olduğunu tespit edeceğimiz bir manzara [var]. Aynı zamanda da Sovyetler Birliği konumuna gelmek için çabalayan ve onun için de Suriye'nin çok önemli bir yer teşkil ettiği Rusya'nın da Sovyetler Birliği hayallerinden çıkıp Rusya haline geri dönüşünü ifade eden bir durum. Şimdi bu gelişmenin devamı oldu. Bu gelişmenin devamı[nda] Suriye'nin sahip olduğu askeri gücün %80'i son bir hafta içinde İsrail bombardımanları ve askeri harekâtı ile yok edildi. Hava savunma sistemlerinin dünden itibaren %90'ı yok. Bunun anlamı, yarın öbür gün İsrail'in İran'a karşı bir askeri harekâtı olacaksa [Suriye üzerinden] bunu engelleme ihtimali ortadan kalkmış demek oluyor.

Şimdi bizi ve Kürt meselesini ilgilendiren tarafı ne? Bu genel uluslararası tablonun içine böyle yerleşmiş olan İsrail'in Suriye'de potansiyel görebileceği ilişki alanlarından bir tanesi kendiliğinden Kürtler ve bu tam da Türk karar vericisinin kabusunu doğrulayan ve muhtemelen de Devlet Bahçeli'nin 1 Ekim'de başlatmış olduğu sürecin belki de arka planda yatan husus. Bir yandan da bakıyoruz, Kürt bölgesi Suriye'nin iç savaş öncesi 2011 itibariyle toplam gelirinin %40'ını ifade eden petrol havzalarını kontrol ediyor. Ve şimdi Heyet-i Tahrir eş-Şam (HTŞ)

üzerinden ve sadece siyasi panorama üzerinden okuma gayretimiz var. Suriye'nin önünün çok net görmemiz mümkün değil. Yani HTŞ geldi, Beşar Esad rejiminin yerine oturdu. Onu da Türkiye destekliyor. Bundan sonra bakalım Türkiye ile Kürtler arasında, Şam ile Kürt bölgesi arasında ilişki ne olacak? Heyet-i Tahrir eş-Şam'ın böyle bir Suriye'ye hükmedebileceğini ve Suriye'nin bir bütün olarak yaşayabileceğini bilebilir durumda değiliz şu anda.

Suriye muhtemelen hiçbir demokratik, liberal arka planı, öyle bir kültürü olmayan; üstelik 14 yıldır iç savaşı yaşamış olan; üç yüz bin insanın ölmüş olduğu, nüfusunun yedi milyonunun ve fazlasının yerinden edilmiş olduğu bir ülke. “O gitti, şimdi HTŞ geldi. Türkiye de çok güçlü bir unsur olarak onun arkasına yer aldı. Hayat böyle devam edecek. Kürtler de yan basarsa sıkıntıya girerler.” [gibi bir yaklaşım var.] Şimdi hayatın böyle gelişeceğine dair hiçbir işaret olmadığı gibi tam tersine ihtimallerin, yani Suriye'nin fragmente [parçalı] bir ülke olarak devam etme ihtimalinin daha yüksek olduğu, en azından İsrail'in böyle bir Suriye'yi, Hamas'ın başka bir türevi olan ve üstelik Türkiye tarafından aralanacak bir HTŞ rejiminin hükmedeceği bir Suriye'ye tercih edeceği çok muhtemeldir. O yüzden son söz olarak benim tartışma zeminine burada bırakacağım şu olacak: **“Bugünkü Suriye'den çok yarınki muhtemel fragmente parçalanmış Suriye'nin, Türkiye'nin siyasi panoramasına nasıl bir etkisi olur ve Kürt meselesini bu tablo içinden nasıl görme ihtimalimiz var?”** Buna kafayı yorarsak daha sağlıklı ihtimaller üzerinde konuşmaya yol alabiliriz diye düşünüyorum..

İkinci Oturum: Tartışmalar

Katılımcılar genel olarak Suriye'deki güç dengeleri, bu dengelerin Kürt meselesine etkisi, İran'ın bölgede gerileyen rolü, Türkiye'nin stratejik yaklaşımları ve uluslararası aktörlerin Suriye üzerindeki etkileri üzerinde durdu.

Bir katılımcımız Türkiye'den yetkililerin sıkça vurguladığı Suriye'nin toprak bütünlüğü konusunun önemli olduğunu fakat bunun Türkiye açısından Suriye'nin tamamında HTŞ egemenliği anlamına geldiğini öne sürdü. Türkiye'nin HTŞ'den **“Suriye'de mümkün merteye Kürtler olmadan”** egemen olmasını istediğini belirtti. Katılımcımız buna karşın HTŞ'nin geliştirebileceği yönetim modelini **“geçtiğimiz yıllarda kaybeden İslamcılığın üç ayrı formu”** ile birlikte değerlendirdi ve bu modelin başarı ihtimalinin yüksek olmadığını öne sürdü:

“Geçtiğimiz 10-20 senede İslamcılığın 3 formu da kaybetti. Selefilik de İhvan da Direniş Ekseni de kaybetti. Dolayısıyla Suriye'de Türkiye'nin istediği gibi hem İslami tonları olan hem de Suriye'nin tamamına nüfuz edebilecek bir aktör çıkarabilmek zor.”

Türkiye- HTŞ arası ilişkilerin ne düzeyde olduğu da oturum esnasında tartışılan konular arasındaydı. Bir katılımcımız **“göründüğünden daha derin”** olduğunu düşündüğü ilişkiler ile ilgili şunları söyledi:

“2017’den beri Türkiye HTŞ’nin modere edilmesi ve El-Kaide’nin Suriye kolu üyelerini etkisizleştirmesi yönünde bir çaba içinde. Astana sürecine dolaylı katılımları ile birlikte Rusya ve İran’ın zımnen muhatap aldığı bir yapıdan bahsediyoruz. Halep’in düşmesinden sonraki tüm açıklamalarda Türkiye’nin etkisi var. Türkiye uluslararası kamuoyunda HTŞ’nin kabul görmesi ve ABD’nin terör listesinden çıkması için çabalıyor ve sonuç da alıyor.”

Suriye’de Esad’ın devrilmesiyle oluşan güç dengesinin kazananları arasında kimlerin olduğu gündeme geldi. Gelişmelerin İsrail’in ve Türkiye’nin lehine sayılacağını söyleyen katılımcılar her iki ülkenin rolleriyle ilgili farklı görüşler dile getirdiler. Bir katılımcımız İsrail’in Suriye’deki rolünün abartıldığını belirterek Türkiye’nin Suriye’de esas kazanan olduğunu savundu.

“İsrail’in rolüne ise çok fazla atıf yapılıyor ama Esad düşmek üzereyken bölgedeki en net İsrail destekçisi ülke olan Birleşik Arap Emirlikleri, Esad’a desteklerini açıkladı. Yani bu [HTŞ’nin operasyonu] bir İsrail projesi olsaydı Birleşik Arap Emirlikleri’nin de haberi olurdu herhalde bundan. İsrail’in yaşananlarda bir rolü var, ama bunu kendi çıkarları için attığı adımların sonucu. Bu, onun HTŞ ile arasında bir ittifak olduğu anlamına gelmez”

Bir başka katılımcımız da HTŞ’nin Suriye’de yönetimi devralmasıyla Türkiye’nin Suriye’de kazananlar arasına girdiğini savundu:

“Ben kazananlar listesine bir ülke daha eklemek istiyorum: Türkiye. Yani Türkiye 13 yıl boyunca buna yatırım yaptı. Bunun çok kötü bir strateji olduğu söylendi ama günün sonunda esas amacını gerçekleştirdi. O yüzden Türkiye’nin hem Suriye üzerinde hem de bölgede etkinliği arttı ve eli güçlendi.”

Bir diğer katılımcımız Türkiye’nin artan etkisini kabul etmekle birlikte Suriye’nin ekonomik toparlanması için başka aktörlerin rol oynayacağına dikkat çekti:

“Ekonomiyi dikkate almazsak büyük resmi göremeyiz. Suriye ekonomik olarak da mahvolmuş bir ülke. Colani kiminle iş tutarak ülkesini doyuracak? Burada Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri’ne geri dönüyoruz.”

Türkiye’nin Kürt politikasını değiştirmedeği sürece tam olarak bir kazanan sayılamayacağını düşünen katılımcımız şunları ekledi:

“Bu denkleme Kürtlerle İsrail arasındaki potansiyel ilişkileri de ekleyebiliriz. Ne olacak bu durumda? Onlarla da mı savaşılacak? HTŞ’nin bir milli yapı olarak sunulması Kürtleri düşman olarak konumlandırmaya devam ediyor.”

Bu tartışmayla ilgili bir başka katılımcımızsa tarihsel örnekler üzerinden İsrail ve Esad yönetimi arasındaki ilişkileri yorumladı ve İsrail’in bir kazanan olmadığını söyledi:

“Ben Suriye’de İsrail’in bir kazanan olduğuna dair yorumu sorguluyorum. Esad rejimi gerçekten ne kadar muhalifti İsrail’e? Golan tepelerinin bırakılmasından Esad-Cedid rekabeti ve 75’te Kissinger planına, Esad’ın Lübnan’a müdahalesi ile Filistin cephesini zayıflatmasına kadar bir sürü yerde aksi örnekleri görüyoruz.

Bununla birlikte, aynı katılımcımız şu yorumu da ekledi:

“İsrail ancak Türkiye ile PYD arasındaki ilişkiler bir çatışmaya varırsa kendine bir pay çıkarabilir.”

İki katılımcımız da Türkiye’nin Suriye’deki Kürt gruplarla doğrudan ve topyekûn bir çatışma haline girmesi durumunda hem Suriye’deki başarısını riske atacağını hem de İsrail’in kendi karşısında bir aktör olarak tekrar etki kazanmaya başlayabileceğine dikkat çekti. Buna benzer yorumları başka katılımcılarımız da dillendirdiler.

Başka bir katılımcımız da HTŞ’nin ideolojik radikalizmine atıfla “HTŞ’nin Esad rejimini devirmesine Batı ve İsrail’in bir itirazı olmadığını biliyoruz. Ama HTŞ’nin nasıl bir örgüt olduğunu da biliyoruz” dedi ve bunun gelecekte Türkiye için bir yük olabileceğini söyledi:

“HTŞ Batı için jeopolitik etkisiyle önemli bir aktör fakat ideolojik olarak tensip edilmesi mümkün değil. Türkiye içinse arada bir yerde. Bu da Batı ile Türkiye arasında bir gerilime yol açabilir.”

Oturumumuzda ilk oturumda da tartışılan Hakan Fidan’ın Suriyeli olmayan savaşçıların ve YPG yönetiminin Suriye’yi terk etmesi çağrılarını tekrar gündeme geldi. Bir katılımcımız Fidan’ın konuşmasındaki “**Suriye’nin artık hakim milli bir hükümeti var. Kendi toprağını, kendi egemenliğini geri alacaktır**” ifadelerine dikkat çekti:

“Burada AKP’nin ürettiği en önemli kavramlardan biri olan “**milli**” vurgusunu görüyoruz. Kürtler bu “**milli**” kavramının dışında tutuluyor ve dolayısıyla dışlanıyorlar. Bu kavram, Suriyeli Kürtleri de kapsamıyor. Kürtler dost olarak görülüyor”

Bir başka katılımcımız da Fidan’ın konuşmasıyla ilgili “**Bu yorumlara rağmen HTŞ’nin YPG ile hiç çatışmamış olmasını nasıl yorumlamalıyız? Hakan Fidan ve HTŞ arasındaki bu farkı nasıl değerlendirelim?**” sorusunu sordu.

Başka bir katılımcımız şu notu ekledi: “**Türkiye’nin Kürtlerin de devleti olma iddiasını sorgulamalıyız. Eğer Fırat’ın doğusunda iki milyon Türk olsaydı, Türkiye’nin duruşu ne olurdu?**”

Bir diğer katılımcımız Fidan'ın aynı konuşmada verdiği başka bir mesaja dikkat çekti:

“Hep Fidan'ın millilik vurgusu konuşuldu ama Fidan ikinci bir şey daha söyledi. SDG konusunda HTŞ'nin adım atmasını bekleyeceğiz dedi. Yani Türkiye YPG'ye doğrudan bir operasyon gerçekleştirmekten ziyade HTŞ'nin bu sorunu çözmesini bekleyecek.”

Diğer taraftan Suriye'de yeni yönetimin Lazkiye ve Tartus bölgelerinde yaşayan Alevi Nusayrilere yaklaşımının ne olacağı ve Alevi Nusayri grupların oluşacak yeni güç dengesindeki yeri de tartışıldı. Bir katılımcımız **“güç paylaşımının nasıl olacağını bilmediğimiz için”** henüz Suriye'deki gelişmeleri bir devrim olarak tanımlanamayacağını söyledi:

“Evet bir dönem bitti ama yeni dönemin hala sil baştan bir savaşa dönüşme ihtimali var. Silahlı güçlerin yeni bir devlet kurma, dizayn etme konusunda ne kadar yetkin olduğuna dair ciddi soru işaretleri var.”

Oturumumuzda bir başka bölgesel aktör olan Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ve iktidardaki Kürdistan Demokrat Partisi'nin Suriye'deki yeni dengede takınacağı tavır da gündeme geldi. Bir katılımcımız KDP'nin yaklaşımını belirleyecek üç faktör olduğunu söyledi: Ankara'nın tutumu, PKK tarafından silah bırakılıp bırakılmayacağı ve SDG'nin Suriye'de Barzani yönetimine yakın gruplara yaklaşımının ne olacağı.

Katılımcılarımızdan Türkiye'nin KDP ile ilişkileri ve bunun Rojava'daki Kürt gruplarla ilişkisine etkisiyle ilgili de şu görüş paylaşıldı:

“KDP Türkiye'nin kendi bölgesinde yürüttüğü operasyonlara destek vermesini kendi kamuoyuna anlatmakta güçlük çekiyor artık. Dolayısıyla diğer Kürt aktörlere yönelik tutumunu düzgün formüle etmesi lazım. Bu nedenle PKK'nın silah bırakması ihtimalinde ben KDP'nin SDG'ye karşıt bir pozisyon alacağını düşünmüyorum.”

[Nitekim sonraki gelişmeler bu katılımcımızı doğruladı. Mesud Barzani ve Mazlum Abdi 16 Ocak 2025 günü Erbil'de bir araya geldiler. Kürtler için sembolik değeri yüksek olan bu buluşmada Şam'a ortak bir heyetle gitmek, Kürt birliği ve Türkiye ile ilişkiler konuşulduğu haberlere yansdı.]

Diğer bir katılımcımızsa bölge genelinde İran'ın gerileyen etkisine dikkat çekti ve bunun Kürt meselesine olumlu etki yapabileceğini öne sürdü:

“İran sadece Bağdat ve Şam üzerinden değil doğrudan kendisi de Kürtlere yönelik baskı ve şiddet uyguluyordu. Geçmişte sivil yerleşim bölgelerini bombaladı, İran'dan Irak Kürdistan'ına göç edenlere yönelik saldırılar düzenledi. Şimdi ise Bağdat'ı bile istediği kadar etkileyemiyor ve kendi içindeki Kürtlerle

uğraşacak takati kalmadı. Bu nedenle İran'ın gerilemesi Kürt meselesi bakımından önemli bir gelişme.”

Kürtlerin Batı nezdinde imajının IŞİD'le savaştan bu yana olumlu seyretmesinin de sahada Kürtlerle ittifakı pekiştirebileceğini ekleyen katılımcımız IŞİD'le mücadele konusunun ise hala gündemden düşmediğini belirtti:

“Esad düştüğünde ABD de Suriye’de hava operasyonları yaptı. Özellikle Palmira bölgesinde IŞİD tehdidine karşı operasyonlar. Yani IŞİD tehdidi sahada duruyor ve bunu SDG de sürekli dile getiriyor. ‘Bizi desteklemezseniz IŞİD tekrar güç kazanabilir’ diyorlar. SDG’nin kontrol ettiği hapishanelerde IŞİD’li mahkumlar da var ve bu pazarlıklardan biri olacak. HTŞ bu mahkumları istedi. Bu konuda ne olacağı da biraz Trump dönemine bağlı, şimdilik herkes Trump’ı bekliyor.”

Bir katılımcımız Türkiye Milli Savunma Bakanı’nın “**IŞİD ile mücadeleyi biz yürütebiliriz**” yorumlarına dikkat çekti ve “**IŞİD kartının**” önümüzdeki dönemde eskisi kadar geçerli olamayabileceğini söyledi.

Bir başka katılımcımız da Trump yönetiminin tüm bu güç dengeleri üzerinde nihai etkisi olacağını belirterek kabinesindeki isimler açısından Trump yönetiminin Suriye’de SDG kazanımlarını destekleyebileceğini iddia etti:

“Trump kabinesinde yer alacak isimlere baktığımız zaman hem Ulusal Güvenlik Başdanışmanı hem de Dışişleri Bakanı’nın YPG yanlısı isimler olduğunu görüyoruz. Şimdiden bunların etkisinin ne olacağını bilmek mümkün değil ama tüm aktörlerin biraz Trump dönemi başlamadan mevzi kapmaya çalıştığını da görmemiz gerek.”

Bir katılımcımız da Kürtlerin 21.yüzyılda genel olarak önemli siyasi kazanımlar elde ettiğini ve bunun İran için de yansımaları olacağını söyledi:

“Kürtlerin 20.yüzyılda pek bir kazanımı yokken 21.yüzyılda ciddi kazanımları var. Irak Kürdistanı çok ciddi bir kazanım. Rojava öyle. Türkiye’de parlamentoda ve yerel yönetimlerde büyüyen bir Kürt siyaseti var. Sırada neresi var? İran. Böyle bir bağlam olursa Kürtler inisiyatif alacaktır.”

Bu oturumda, Kürt meselesinin akıbetinin bölgesel ve küresel dinamiklerden bağımsız düşünülemez kadar dış politikanın alanına girdiği gerçeği bir kez daha vurgulandı. Katılımcıların yorumları, Suriye’deki güç dengelerinin değişimi ve bu değişimin Türkiye’nin Kürt politikasını etkileme biçimlerini tartışırken, ABD’de yönetim değişikliğinin olası sonuçları ve İran’ın gerileyen etkisinin Kürt hareketi için yaratabileceği fırsatlar gibi kritik konulara da ışık tuttu.

Özellikle HTŞ'nin Suriye yönetimini ele geçirmesi ve Türkiye'nin bu örgütle ilişkisinin boyutuna dair yorumlarda görüldüğü üzere, bölgedeki güç dengeleri Türkiye lehine değişmişe benziyor. Aynı zamanda Esad yönetiminin çöküşüyle birlikte sahada etkisi artan diğer aktörlerin -İsrail, Körfez ülkeleri ve belki Avrupa gibi- gelecekte Suriye'de nasıl bir yapı kurmaya çalışacakları, Kürt meselesinin gidişatını belirleyecek temel etkenlerden biri olarak öne çıkıyor.

Bu çerçevede, katılımcıların görüşleri, Türkiye'nin Rojava ve bölgedeki Kürt gruplarla ilişkisinin seyrinin yalnızca Türkiye'nin "**kendi iç sorunu**" olmaktan çıktığını, aynı zamanda bölgesel dengeleri, hatta küresel güçlerin çıkar çatışmalarını da etkileyebilecek ve onlardan etkilenecek bir dinamik haline geldiğini gösteriyor. Türkiye'nin önündeki seçeneklerden, KDP'nin tutumuna, İsrail'in, son dönemde artan, Kürtlere yönelik mesajlarından İran'da yaşanabilecek olası gelişmelere kadar birçok başlık, Kürtlerin 21. yüzyılın ilk çeyreğinde elde ettikleri kazanımların kalıcılığını belirleyecek nitelikte.

Suriye'deki geleceğin ise Türkiye'den ithal edilebilecek bir "**millilik**" söylemiyle mi yoksa bir Kürt barışıyla mı, ya da farklı Kürt grupların oluşturabileceği ittifaklar çerçevesinde mi yoksa dış aktörlerin bölgeye dair stratejileri ile mi şekilleneceği henüz belirlenmiş değil. Bu da Türkiye'nin, tam anlamıyla bir "**kazanan**" konuma yükselmek istiyorsa, Kürt meselesine yaklaşımını bölgesel ve uluslararası koşullarla uyumlu hale getirmesi gerektiğini tekrar ortaya koyuyor.

III. Türkiye Siyaseti için Fırsatlar, Riskler ve Muhtemel Senaryolar

Başlangıç Konuşmacıları

Moderatör: **Emine Uçak Erdoğan**, Kürt Çalışmaları Merkezi

Mehmet Ali Çalışkan, Araştırmacı, Reform Enstitüsü Direktörü

Cuma Çiçek, Akademisyen, IFEA

Türkiye’de seçime ilgi yüksek seyrediyor ancak siyasete ilginin aynı derecede yüksek olmadığını gözlemliyoruz. Siyasetten beklentiler artıyor ancak siyaset kurumunun bu beklentilere cevap vermekte yetersiz kaldığı düşüncesi de yaygınlaşıyor. Böyle bir ortamda Kürt Meselesi’nde önekilere kıyasla toplumsallaşması öncelenmeyen bir süreç yürütülüyor. Kürt Meselesi Türk Siyaseti ve siyasi aktörler arasındaki rekabetin ağırlık merkezine dönüşüyor. Kürt siyasetinde ise kurumsal yapıların bekleyişi belirsizliği pekiştiriyor.

Bu sebeple bu son oturumumuzda Kürt meselesinin siyasete muhtemel etkilerine, siyaset kurumunun ve aktörlerin olası pozisyonlarına ve ortaya çıkması muhtemel senaryolara odaklanmayı seçtik.

Bu incelemeyi yaparken alanlarında uzman akademisyen, gazeteci ve kamuoyu araştırmacılarından oluşan katılımcılarımıza şu sorular etrafında bir çerçeve sunduk:

- **Toplumun farklı kesimlerinin yürütülmekte olan sürece dair kanaatleri, beklentileri ve kaygıları neler?**
- **Toplumun Kürt meselesinde siyasetten üstlenmesini beklediği rol ve sorumluluk ile siyasetin bunu taşıma kapasitesi hakkında nasıl bir manzara var?**
- **Bu süreçte Cumhuriyet İttifakı CHP ve DEM Parti ne gibi pozisyonlar alabilir?**
- **Siyasi partiler ve aktörlerin alabileceği pozisyonlar ne tür sonuçlar üretebilir?**

Oturumun başında konuşmacılarımız bu soruları cevaplamak üzere konuyu ele alan konuşmalar yaptılar ve tartışma kısmındaki katkılarla başlangıçta oluşturduğumuz çerçeve derinleşti.

Oturum araştırmacı ve akademisyen Cuma Çiçek’in kapsamlı sunumuyla başladı.

İkinci Oturum: Sunumlar

Cuma Çiçek

Herkese merhabalar. Ben de büyük bir teşekkürle başlamak istiyorum. Hem Rawest'e hem de KSC'ye, özellikle mutfakta çalışan bir ekip var, onlara teşekkür etmek istiyorum.

Kabaca CHP, Cumhur İttifakı ve ana akım Kürt siyaseti üzerinden bir tablo okuması yapmaya çalışacağım. Daha doğrusu tabloyu okumamıza olanak tanıyacak birtakım sorular, başlıklar, repertuarlar ortaya atmaya çalışıp, geleceğe dair öngöründe bulunmak zor ama iyimser ve karamsar iki senaryo ile konuşmayı bitireceğim.

- **Cumhur İttifakı**

Cumhur İttifakı'na baktığımızda kanaatimce ilk sormamız gereken mesele MHP ile AK Parti'nin ilişkisi nasıl bir ilişkidir? Bu ilişkiyi tanımlama biçimimiz olan biteni anlamamızı şekillendiriyor. Ben, kendi adıma, bu ilişkinin 2015-2016'dan sonra başlayan devletin dönüşüm sürecinin bir yansıması olduğu kanaat içerisindeyim. Dolayısıyla tek başına seçimlere indirgeyebileceğimiz bir ilişki biçimi değil. Birinci mesele bu; AK Parti ile MHP ilişkisi neydi, son 10 yıldır bunu nasıl adlandırıyoruz? Burada 15 Temmuz'u nereye oturtuyoruz? Belki daha da önemli bir soru, bugün hala bir hükümet ve devlet ayırımından bahsetmek mümkün mü? Ben mümkün olduğunu söyleyenlerden biriyim ve bütün bu olanı anlamak için de buradan bakmamız gerektiğini iddia ediyorum. Esasında son 10 yıldır devlet krizini aşmaya dair çabalar devam ediyor. 2010 yılına başlayan devlet krizi 15 Temmuz'da, 2017'deki rejim değişikliği duraklarıyla devam etti. Bununla birlikte devlet krizi devam ediyor.

İkinci olarak, Bahçeli'nin kimi temsil ettiğine dair bence bir soru [sormak] olan bitene dair tartışmayı anlamak adına önemli. Ben Bahçeli'nin üç temel kimliği, temsil gücü olduğu kanaati içerisindeyim. Bir tanesi, geçmiş bütün süreçlerde Kürt çatışmasının çözümüne dönük girişimlere en sert tepki göstermiş olan milliyetçi cenahın lideri olarak Bahçeli konuşuyor. Ama öte yandan Cumhur İttifakı'nın hacmi küçük ama etkisi büyük ortağı olarak konuşuyor. Üçüncü olarak, tam da bu küçük hacme rağmen etkiyi büyüten temel mesele ne dediğimizde, Bahçeli aynı zamanda devlet içerisindeki bürokrasi adına konuşan bir aktör. Hatta bürokrasinin de çekirdeğini oluşturan, güvenlik bürokrasi içerisinde bir temsil gücü olan bir aktör. Ve bu temsil gücünün son 10 yılda genişlediğini iddia etmek mümkün. Bu anlamıyla Bahçeli'nin başlatmış olduğu girişimi ben kendi adıma devlet eliyle başlamış bir girişimin Bahçeli liderliğinde yürütülmesi olarak okuyorum.

Bu bir devlet projesi ama liderlik Bahçeli'ye verilmiş durumda. Bahçelinin liderliğinin kabaca beş temel operasyonel etki gücünden kaynaklandığını düşünüyorum. Birincisi, sert, milliyetçi sokağın iknası, mümkün değilse nötralizasyonu. İkincisi, sokağa taşma potansiyeli de olan milliyetçi sokağın demobilizasyonu. Üçüncüsü, son 8-9 yılda katılmış, Kürt meselesinde sertleşmiş

bürokrasinin dönüşümünü kolaylaştırmak. Dördüncüsü, muhalefetin yumuşatılması; zira Erdoğan süreci başlatsaydı muhtemelen çok sert bir muhalefetle karşı karşıya kalacaktı. Dolayısıyla muhalefeti yumuşatmak ve sürece katmasını kolaylaştırmak... Son olarak olası siyasi riskleri Erdoğan'ın sırtından alıp üstlenmek diye tanımlayabilirim.

Buna rağmen meseleye baktığımızda, devlet projesi ve Bahçeli liderliği söz konusu ve sürecin operasyonel gücü de geçmiş çözüm süreçlerine kıyasla biraz daha yüksek. Ama temel boşluk, görebildiğim kadarıyla, elimizde çözüm sürecinin reform çerçevesine ilişkin bir şey yok. Büyük oranında silah meselesinin etrafında bir tartışma var, ama bunun kayacağı olası reform çerçevesi ne, bu yok.

Geçmiş süreçlerde kabaca üç başlık vardı. Buraya varabilecek miyiz? Ötesine geçebilecek miyiz? Muhtemelen biraz zaman gösterecek bunu. Neydi bunlar? Esasında silah bırakma 1999'dan bugüne kadar devletin birinci gündemiydi. Bu konuda bir değişim yok, devam ediyor. İkinci olarak reformlar anadil meselesiyle başladı. TRT3'ten başlayan TRT Kurdî'ye kadar genişleyen bir dilsel reform programı oldu. Burada yeni bir sayfa açılma potansiyeli var. Üçüncü olarak da sınır ötesinde bir normalleşme. Yani Irak Kürdistan Bölgesi deneyiminde de dönemin devlet ve hükümet yönetimi sert sözlerle başladı ama zaman içerisinde yumuşamaya evrildi. Dolayısıyla bu üç başlıkta olası bir reform çerçevesinde oluşma ihtimali var. Ama bu genişleyecek mi? Bu konuda da belirsizlikler söz konusu.

Cumhur İttifakı'nda bir diğer mesele şu: Genelde Kürt meselesini biz ne zaman barış odaklı konuşuyoruz diye sorduğumuzda orta ve uzun vadeli devlet çıkarlarıyla süreci yöneten aktörlerin kısa vadeli çıkarlarının kesiştiği anlarda barış meselesi gündeme geliyor. Somut anlamda Bahçeli'nin liderlik etmiş olduğu devlet cenahının orta ve uzun vadeli beklentisi ile AK Parti'nin kısa vadeli beklentisinin çakışma potansiyeli ne kadar var, ne kadar yüksek, ne kadar düşük? Yani bunu hani seçim odaklı düşünebilirsiniz. Ama esas olarak siyasi aktörün kısa vadeli çıkarıyla devletin orta ve uzun vadeli çıkarları arasında bir çakışma potansiyeli var mı bu süreçte? Ben bu sorunun açık olduğu kanaati içerisindeyim. Dolayısıyla, biraz buraya bakmak lazım, bu çakışma olabilecek mi?

Bir diğer mesele rasyonalite kaybı. 2013-2015 Çözüm Süreci deneyiminde bu meseleyi daha çok örgüt bağlamında tartıştık. Ama ben bugün devlet cenahında benzer bir durumun olduğu kanaati içerisindeyim. AK Parti cenahındaki bölgesel yayılma, Osmanlıcı arzuların yeniden kabarma ihtimali var. Sabahki tartışmalarda HTŞ meselesini dinlediğimde aklıma neo-Osmanlıcı tartışmaları yeniden geldi. Dolayısıyla bu sürecin bir yeni Osmanlıcı yayılma arzusuna ve bunun getirmiş olduğu bir rasyonalite kaybına kurban edinme potansiyeli var. Burada bir risk olduğunu söylemek mümkün.

- **Kürt Alanı**

Şimdi Kürt alanında ana akım Kürt siyasetinin muhtemel gidişatını belirleyecek birkaç dinamik var. Bunlardan bir tanesi; bu alan çok merkezli ve çok aktörlü bir alan. Halihazırda İmralı, Kandil,

DEM Parti ve diasporanın olduğu kabaca dört merkezli bir yapılanma. Bu merkezler bizim sandığımız kadar da merkezi olarak tek elden yönetilen merkezler değil. Bir yönü bu. İkinci olarak Kürt hareketi klasik bir parti örgütlenmesi değil, bir örgütler kompleksi. Yani içinde kadın hareketi var, gençlik hareketi var, emek hareketi var, kültür hareketi var, diaspora var. Ağların ağları olarak bir kompleks yapıdan bahsediyoruz. Üçüncü olarak da politik ve ideolojik olarak bir koalisyon hareketi. Yani sol damarın güçlü olduğu, belli bir milliyetçi damarın güçlü olduğu ama içerisinde liberal ve muhafazakâr damarların da olduğu bir yapıdan bahsediyoruz. Dolayısıyla komplike bir yapılanma. Geçmiş süreçlerde burada bir harmoni çok fazla ortaya çıkmadı. Devlet de bu harmoniye yatırım yapmadı. Dolayısıyla bir soru bu; bu harmoni oluşabilecek mi? Devlet harmoniye mi yatırım yapacak yoksa yönetilmesi zor olan bu alanın zorluğuna mı yatırım yapacak?

Ana akım Kürt siyaseti bağlamında ikinci başlık, ittifak politikası. Burada da bir potansiyel risk alanı olduğu kanaati içerisindeyim. Çok detaya girmeden özetle, geçmiş süreçte demokrasi olmadan barış olur mu, AK Parti'yle barış yapılır mı, sağcılarla barış yapılır mı diye bir itiraz yükseldi. Bu aslında DEM Parti'nin ve daha geniş anlamda ana akım Kürt siyasetinin ittifak politikası bileşenlerini yönetme becerisine işaret eden bir mesele. Burada da bir kriz potansiyeli olduğu kanaati içerisindeyim.

Bir diğer mesele, Kürt Hareketi'nin sınıfsal dönüşümünden bahsetmek mümkün. Çok kabaca söylersek, 2000'li yılların başlarına kadar büyük oranda bir alt sınıf hareketiydi ana akım Kürt Siyaseti. Ama halihazırda bir alt ve orta sınıf hareketinin koalisyonuna dönüşmüş durumda. Legal siyasette özellikle orta sınıfların yeri, etkisi artmış durumda. Ama öte yandan, 2015'den bu yana ana akım Kürt siyaseti hem orta sınıfta güç kaybediyor hem de yoksulları önemli oranda kaybetmiş durumda. Yani geçmişe kıyasla her iki sınıfı da mobilize etme kapasitesini görece kaybetmiş olduğu bir durumla karşı karşıyayız. Dolayısıyla bütün bu olan bitenleri bu sınıfsal konfigürasyonun siyasal tercihleri, araçları ve eylem biçimlerini düşünerek ele almakta fayda var diye düşünüyorum.

Bir diğer gerilim sahası PKK ve PYD ilişkisi. Burada da çok üniter, merkezi, tek sesli bir yapının olduğu varsayılıyor. Ama bu iki yapının sosyolojik olarak iki ayrı yapı olduğunu ben iddia etmek istiyorum. Örgütsel olarak da iki farklı örgüt. İkisinin aslında ittifak güçleri içerisinde de belli anlamda birtakım farkların olduğunu söylemek mümkün. Burada PYD'yi, ne PKK'ye indirgeme şansınız var ne de PKK olmaksızın anlama şansınız var. Ama bu ikisi birbirine indirgenecek hareketler değil.

Bu sahadaki formasyonu anlamamıza imkân tanıyacak olan bir diğer başlık; partizan siyasetin aşılabilme potansiyeli. Benim görebildiğim kadarıyla Türkiye'deki geniş anlamda Kürt siyasetinde, buna Irak Kürdistan Bölgesini de dahil edebilirsiniz, Rojava'yı da dahil edebilirsiniz, esasında partizanlık hâkim. Aslında çıkarlar ve fikirler düzleminde bir uyuşma, yakınlaşma olsa da kurumsal düzlemde kolektif eyleme becerisini çok sınırlı. Yani ortak eylemeyi mümkün kılacak kurumlar inşa etme kapasitesi zayıf olan bir alan. Irak'ta 91'i baz alırsanız 33 yıllık bir deneyim var, 2003'ü baz alırsanız 21 yıllık bir deneyim var. Suriye'de 13 yıllık bir deneyim var. Ama bu iki sahada

da halihazırda partizan siyaseti aşan bir kolektif Kürt aktörlüğünden, öznelliğinden bahsetmek çok mümkün değil. Dolayısıyla bu krizin aşılabileceği de muhtemelen sahayı belirleyecek olan dinamiklerden biri olacak.

Bölgesel ölçekteki ittifak düzleminde de bir kırılma var. Benim görebildiğim kadarıyla ana akım Kürt siyaseti bugüne kadar esasında farklı güçler arasındaki dengeler üzerinden manevra sahasını genişletmeye ve yol almaya çalışan bir hareketti. Ama bu güç dengesi radikal bir kırılma yaşadı. İran'ın güç kaybettiği, İsrail'in etkisinin dikkate değer ölçüde genişlediği, ABD ile, İsrail'le kurulan ilişkilerin başka bir düzleme taşındığı yeni bir denklem var karşımızda. Dolayısıyla bölgesel ölçekteki Kürt siyasetinin ittifak politikası nereye evrilecek? Bu tek başına onun tercihine bağlı değil elbette ki. Türkiye'nin korumu da önemli. Ama bakmamız gereken bir diğer cephe de kanaatimce bu ittifak siyaseti.

Son olarak bir riske gönderme yapmak istiyorum ana akım Kürt siyasetinde; o da rasyonalite kaybı. Son bir aydır muhtemelen hepimiz birçok mekânda farklı aktörlerle tartışıyoruzuzdur. Benim kişisel gözlemim, bir rasyonalite kaybı riski olduğunu yönünde. Bunun benzerini 2015-2016'da da görmüştük. Yani tabloyu aşırı iyimser okuma ve Kürt sokağının gücünü ve kapasitesini rasyonel bir çerçeveden değerlendirememeye hali diyeyim. Ben bunun da bir risk oluşturduğu kanaati içerisindeyim.

- **Ana muhalefet partisi CHP**

Şimdi buradan CHP'ye gelip bırakacağım sözü. CHP'nin önünde bence birtakım krizler var, bu sürece müdahil olmasına engel olan birtakım dinamikler var. Ama öte yandan potansiyeller de var. Önce limitlerden, bariyerlerden bahsedeyim. Bir, CHP'nin bir tarihsel bagajı var Kürt meselesinde, bariyerleri var ve bunu kolay kolay aşamıyor. Çok detaya girmeyeceğim. En son Anayasanın ilk dört maddesine ilişkin tartışmalarda hem Ekrem Bey'in hem de Özgür Bey'in açıklamaları, bu tarihsel limitlerin ne olduğunu kabaca hatırlamamız için yeterli.

İkinci olarak CHP üzerinde bir seçim gölgesi var. Bütün belediyeleriyle, bütün örgütleriyle sonraki seçime angaje olmuş, bütün kaynaklarını ve bütün imkanlarını bunun üzerinden konumlandırın bir CHP var. Dolayısıyla CHP'nin de bu meseleyi seçime gömmeye, seçime kurban etme riski olduğu kanaati içerisindeyim.

Üçüncü olarak CHP içerisinde büyüyen bir milliyetçi damar var. Özetle söylersek, dışarıdaki İYİ Partili seçmen CHP içerisinde konumlandı. Dolayısıyla zaten kendi içerisinde tarihsel bagajı olan, Kürt meselesinde adım atma kapasitesi sınırlı olan CHP'nin bir de şu an içerisinde bir İYİ Partili öbek var, en azından seçmen düzeyinde. Dolayısıyla burayla baş etme, burayı yönetme kapasitesi CHP açısından ciddi bir kriz.

Ve son olarak CHP'de bitmeyen bir örgüt krizi var, bir örgütsel kriz var. Bunun en çok yansıyan yüzü liderlik tartışması. Burada da kamuoyunun güven duyacağı bir tablo ne yazık ki yok. Bunun siyasal söylem düzlemindeki yansıması ise milliyetçi ve sosyal demokrat siyaset arasındaki

gerilimin çözülememiş olması. İki cenaha birden konuşan, iki cenahı birden idare etmeye çalışan bir CHP tablosunun olduğu söylemek mümkün.

Bu limit ve engellere rağmen, CHP'nin bu döneme olumlu katkı sağlayacak bir potansiyelin olduğunu da söyleyebiliriz. Bunun başlangıcı Kılıçdaroğlu döneminde başlayan ve bugün devam eden dönüşüm süreci. İhsan Eliaçık Kemal Bey'i doğumda ölen anneye benzetmişti. Yani CHP'de başlayan bir dönüşüm süreci var. Bu Kemal Bey döneminde başladı. Anne öldü ama çocuk ortada ve çocuğun büyümesini şu an izliyoruz toplu halde. Burada hem muhafazakâr camiyayı hem de Kürt camiasını içermeye dönük arayışları var CHP'nin. Genel olarak "idare siyaseti" hâkim olsa da bu dönüşümün ilerleme potansiyeli var. Burada, merkezin alacağı tutum, Kürt siyasetinin alacağı tutum çok belirleyici. Kürtlerle somut bir yakınlaşma arayışı var. Bu özellikle metropollerde çok belirgin. Halihazırda DEM Parti'nin seçmen tabağının yarısından bir tük fazlası 12 büyük şehirde. Dolayısıyla buralarda metropol Kürtleri içerisinde CHP'ye dönük bir eğilimden de bahsetmek elbette ki mümkün.

Ama bununla beraber CHP içerisinde CHP siyasetine yön verecek bir Kürt odağından bahsetmek mümkün mü? Kanaatimce değil. Örneğin AK Parti içerisinde bir Kürt lobisi var, bir Kürt grubu var; AK Parti'nin söylemini, politikalarını iyi kötü inşa etmeye çalışan, arada bir aktörlerini görebildiğimiz. Ama CHP içerisinde birkaç sima dışında CHP'nin Kürt siyasetini inşa edebilecek bir Kürt aktör var mı? En azından bir kolektif özne olarak olmadığını söylemek mümkün bugün itibarıyla. Ama bununla beraber bu yakınlaşmanın da bir potansiyel olduğunu söyleyebiliriz.

Son olarak eğer bu bir devlet projesi ise ve Bahçeli sadece bu işin liderliğini yapıyorsa bu devletin elinin uzun olduğunu ve CHP içerisinde de olduğunu en azından kendi adıma biliyorum. Bu devlet eli tek başına Cumhur İttifakı değil, bürokraside de bu el var, medyada da bu el var, akademi de bu el var, muhalefetin içerisinde de bu el var. Hem İYİ Parti içerisinde hem de CHP içerisinde... Dolayısıyla bu kısmi dönüşüm süreci, genel anlamda Kürtlere alan açma eğilimi ve CHP'nin devletle olan ilişkisi yeni süreçte CHP'nin daha olumlu bir pozisyon alabileceğine dair umut veren dinamikler.

• **İki Senaryo**

Şimdi iki senaryodan bahsedip bitireyim izniniz olursa, sorularda atladığım kısımlara belki bir daha dönme şansım olur. Benim görebildiğim önümüzde iki senaryo var. Aktörlerin elbette ki özneliği, yapacakları tercihler çok belirleyici. Ama görebildiğim, Türkiye'de kısmi bir normalleşme ve Suriye'de sınırlandırılmış bir Rojava'nın kabulü iyi senaryo.

Benim görebildiğim, devlet ve ana akım Kürt siyaseti arasında Rojava konusunda, doğrudan veya dolaylı yöntemlerle beş temel mesele üzerinden şu an bir müzakere süreci yürüyor. Ben kendi adıma yapılan bütün olumlu ve olumsuz açıklamaları tam da bu müzakerenin sınırlarını çizme girişimi olarak okuyorum. Şu an müzakere sürecinin hem usulü üzerine bir tartışma var hem de esası üzerine bir tartışma var.

Roja'ya'da görebildiğim beş temel mesele var. Bunun bir tanesi nüfus ve coğrafya. Yani Rojava'nın nüfusu ne olacak, coğrafyası neresi olacak? Yani Deyrezor kalacak mı örneğin Rojava bölgesi içerisinde? Ya da Rakka kalacak mı? Afrin dahil olacak mı? Bir mesele bu. Ve buna bağlı olarak da nüfus değişecektir, Rojava denklemi içerisinde.

İkinci olarak silah meselesi. Yani 90 bin ile 140 bin, kimi iddiaya göre 200 bin arasında bir silahlı güç var. Bunun kabaca 3'te 2'si asker, 3'te 1'i asayiş dedikleri polis güçleri. Bu güç ne olacak? Yani asayiş kalıp asker tasfiye mi edilecek? Asker Şam yönetiminin bir parçası haline mi gelecek bir kolordu gibi? Tamamıyla mı tasfiye edilecek? Bu konuda bir müzakere süreci var, bir tartışma var.

Bir diğer mesele, Kürtlerle Arapların güç paylaşımı konusunda bir müzakere olduğu kanaati içerisindeyim. Burada özellikle Deyrezor ve Rakka'nın geleceği biraz buna göre şekillenecek.

Dördüncü müzakere başlığı, Kürtlerin kendi içerisindeki güç paylaşımı ve rol dağılımının ne olacağı. Daha somut söylersem PYD ile PYD'li olmayan Kürtler arasındaki güç dağılımı nasıl şekillenecek? Burada bir müzakere sürecinin olduğu söylemek mümkün.

Ve son olarak son haftada basına da yansıyan, sabah da tartıştığımız, Hakan Fidan'ın açıklaması; Suriyeli olmayan Kürtler ne olacaklar? Orada mı kalacaklar, çıkacaklar mı?

Bu beş başlık üzerinden sınırlandırılmış bir Rojava'nın kabulü üzerinden PKK'nin silah bırakması ve Türkiye'de kısmi bir normalleşme, Kürt meselesini çözemesi bile sorunu siyaset ve hukuk zemine taşıyabilir. Bu çerçevenin ben iyimser senaryo olduğu kanaati içerisindeyim.

Karamsar senaryo ise bütün bu sürecin bu bahsettiğim krizlerden kaynaklı olarak çökmesi ve muhtemelen 2010 yılından bu yana devam eden, 15 Temmuz'la daha sertleşen ve hala devam eden devlet krizini, daha otoriter bir yönetime meylederek çözme arayışına girilmesi.

Mesut Yeğen Hocam burada, birkaç yerde referans verdim, burada da vereyim. Son sekiz yılı Kürt siyaseti bağlamında bir 'karakış' olarak tanımlamıştı. Kürt siyaseti bağlamında bu karakışın bir kapkara kışa dönme ihtimali de var. Ama bu kapkara kışın tek başına Diyarbakır'da, Kamışlo'da kalmayacağını söylemeye gerek yok. Muhtemelen Mersin'i de, İzmir'i de, İstanbul'u da, Ankara'yı da içerecek olan bir kapkara kış rejiminin gelme ihtimali de var. Burada bırakayım. Teşekkür ederim."

Son oturum son konuşmacısı Mehmet Ali Çalışkan, süreci seçmen perspektifi ile değerlendirdi.

Mehmet Ali Çalışkan

Aslında sabahtan beri yapılan tartışmalarda sahadaki vakalar, olaylar, olgular, aktörler, müzakerelere konu olan meseleleri tartışmak daha heyecan vericiydi. Şimdi burada biraz seçmen tarafına geçip konuşacağız. Yani soru şu: peki ya seçmenler? Çünkü eninde sonunda, devlet daha uzun vadeli bir ufku önümüze koyarken siyaset daha kısa vadeli bir kazanma planını

gündelik hayatta operasyona taşır. Yani kendi gündelik performansı kazanma üzerinedir. Bir kazanma stratejisi geliştirme üzerinedir.

Bu da süreçten tamamen kopuk bir şey değil. Bir Türkiye vizyonu anlatabilmek için de gelecekte iktidar olduğunuzda topluma bir ülke hayal ettirmelisiniz ki bugün size oy versinler. Dolayısıyla bu ikisi aslında birbiriyile çok iç içe.

Seçmen dünyası açısından baktığımızda şöyle bir atmosferdeyiz; Türkiye'de son 20 yıldır yapılan seçimler boyunca gerçekleşmeyen bir şey gerçekleşmeye başladı. 2019 seçimlerinde kısmen gerçekleşmişti. 2024 seçimlerinde ise çok kuvvetli bir şekilde gerçekleşti. O da seçmen geçişleri. Yani seçmenler bir taraftan öbür tarafa doğru geçmeye başladı. Bunu bir kutuplaşma tartışmalarının evreninde düşünecek olursak seçmenler iki kutupta toplanmışlardı ve iki kutupta buzlaşmışlardı. 2019'da bu buzlar biraz erimeye başladı. 2024'te ise eriyen buzların suları birbirine karıştı. 31 Mart 2024 seçimlerinde 10 milyondan fazla seçmen, 2023'deki oy kararından farklı bir tercihte bulundu. Ve bu seçmenler bu sefer ittifak havuzlarının içerisindeki bir partiden diğerine doğru da hareketlenmediler sadece; ittifaklar arası bir hareketlenme de gördük. Çok kabaca hatırlatmak için bir iki tanesini söyleyeyim. Mesela AK Parti'den kopan yaklaşık 1.5 milyon seçmen CHP adaylarına oy verdi. MHP'den yaklaşık 900 bin seçmen koştuk ve CHP adaylarına oy verdi. İYİ Parti'de bu rakam 1,5 milyon. DEM'e oy vermişler de 1 milyon. DEM'inki biraz daha özgün bir vaka. Ama genel bir kopuş ve öbür tarafa geçiş gördük. Dolayısıyla Türkiye siyasetinde seçmen mobilizasyonu son 20 senedir olmadığı kadar çok katlayarak gerçekleşti. Bunun daha altında da ilginç veriler var ama o başka bir tartışmanın konusu olur.

Bu geçişlilikler ne düzeyde bir fikri geçişlilik oldu, yani ne düzeyde iki farklı Türkiye vizyonunun rekabetinde bir Türkiye vizyonundan bir başka Türkiye vizyonuna doğru geçiş oldu dersek, orada öyle elimizde çok kuvvetli bir dayanak yok. Yani bir partiden başka bir partiye oy davranışında seçmenin değişkenlik olduğunu görüyoruz ama bir fikirden başka bir fikre doğru evrildiğine dair güçlü kanaatlerimiz yok. Bunu nereden söyleyebilirim? Türkiye'de mesela milliyetçi partiler skalasında büyük bir çeşitlilik yaşıyoruz. MHP, İYİ Parti, Zafer Partisi, BBP, Memleket Partisi, yeni yeni milliyetçi [partiler] ... Anahtar Parti yeni katıldı mesela ve ilk araştırmalarda anketlere yansımaya başladı. Bu milliyetçi blok %20'yi bulmuş, kimi araştırmalara göre %20'nin üzerinde bir seçmen topluluğunu etrafında topluyor. Öte yandan ana akım partilere oy veren seçmenlerin de yani AK Parti ve CHP'ye oy veren seçmenlerin de kendilerini politik olarak tarif etmelerini istediğimizde başvurdukları ana kavramlar arasında Atatürkçülük ve milliyetçilik karşımıza çıkıyor.

Böyle bir atmosferin içerisinde biz aslında Kürt meselesinde yeni bir dönemi, yeni bir süreci, yeni bir imkânı tartışıyoruz. Bu da 2013-2015 dönemindeki süreçle bugün arasında önemli bazı farklılıkların seçmen nazarında ortaya çıkmakta olduğunu gösteriyor. En çok da şuna yol açıyor: Hem milliyetçi partilerin bir skalada gördüğümüz çeşitliliği hem ana akım partilerde toplanan seçmenlerin kendilerini milliyetçi tanımlama eğilimlerinin kuvveti, bizi Kürt meselesinin tartışma biçimini, bağlamını demokrasi ve haklar ekseninden çıkarıyor, güvenlik ve terör bağlamına oturtuyor. Yani aslında bugün hem Bahçeli'nin hem Erdoğan'ın Kürt meselesini konuşurken de

bu yeni süreç hakkında konuşurken de sürekli terör, terörsüzlük, güvenlik ve benzeri kavramları kullanmasının toplumsal bir karşılığı olduğunu söylemeye çalışıyorum. Toplum da onlardan bu kavramları duymayı bekliyor ve onların da kendilerine anlatacakları bu konuyla ilgili ikna hikâyesinin bu bağlamın içerisinde değerlendirilmesini bekliyor. Burada bir tutarlılık, bir uyumluluk olduğunu söylemek mümkün.

Kabaca bir karşılaştırma yapacak olursak, 2013-2015 dönemindeki çözüm süreciyle, o dönemde yapılan araştırmaların bize söylediği bazı verilerle, bu yeni dönemde ortaya konulan, “Devlet Bahçeli'nin başlattığı” diye altı çizilen girişim bu seçmen durumuyla da çok örtüşüyor ve milliyetçi seçmene bir devlet projesi olarak anlatılıyor ve anlatıldığında eğer öyle ikna edilebilirse burada bir [destek] toplanabilir. Bunun arkasındaki temel motivasyonun da ben şu olduğunu düşünüyorum, önümüzdeki seçimleri kazanacak olan ittifak, parti, aday her kim olursa Kürt seçmenle milliyetçi seçmeni aynı anda kendi etrafında toplamayı başarmış olan olacak. Varsayımın bu olduğunu, bunun da bir motivasyon ürettiğini düşünüyorum. Bunun için de eğer bir süreç mecburiyeti varsa işletilecek. Bu mecburiyet işletilirken de milliyetçi seçmenin onun etrafında ikna edilmesi için uğraşılacak. Dönüp baktığımız vakit dört-beş araştırma yapılmıştı 2013-2015 arasında. KONDA, Boğaziçi Üniversitesi, UKAM ve Bilgesam'ın yaptığı araştırmalar o zaman kamuoyuna yansımıştı. O dönemin çözüm sürecine genel desteğin %57-60 civarına çıktığını görüyoruz mesela o zamanki araştırmalarda. Yani çözüm sürecine %60'a yakın destek vermişti toplum. Kürt seçmenler arasında bu %86'ya çıkıyordu o zaman. Bugün baktığımızda araştırmalara, Rawest bir tane Kürt seçmenler nazarında yaptı; biz bir tane Türkiye genel seçmeninde yaptık, bir de PanoramaTR Türkiye genel seçmeninde bu ayki odak konusu olarak yaptı. Hepsinde üç aşağı ve üç yukarı aynı sonucu, yani Kürt meselesinin çözümü için başlatılan girişime desteğin yüzde 40 civarında olduğunu gördük.

2013-2015'te destek %57 iken kararsızları da hesaba kattığımızda karşı olanlar %30 civarındaydı aslında. Şimdi ise karşı olanlar %50'nin üzerine çıkmış görünüyor. Dolayısıyla bir kere başladığımız yeri bilmemiz açısından söylüyorum. Yani buradan başlatalım. Dolayısıyla bir toplumun iknası ihtiyacı olacak mı olmayacak mı o ayrı bir konu tabii ya da hangi kavramlar etrafında olacak o da ayrı bir konu.

Yine 2013'e baktığımızda **“bu sürecin sonunda ne olur”** diye sorulduğunda seçmenlere, seçmenler demokratikleşmenin artacağını, özgürlüklerin güçleneceğini söylüyorlar yaklaşık %70 oranında. Dolayısıyla o dönemde kurulan beklenti esas olarak demokratikleşme ve özgürlükler üzerine olmuş, haklar, eşit yurttaşlık, demokrasi, özgürlükler gibi konularda. Bugün ise bu zayıflamış görünüyor, bu da yüzde 40'ın altına inmiş. Yani bu sürecin Türkiye'de bir demokratikleşme getireceği kanısı seçmenler arasında yüzde 40'ın altında. O zaman, sürecin başarılı bir şekilde sonuçlanacağına dair güven var mıymış? Güven de yüzde 45 civarındaymış o zaman. Bugün ise güven yüzde 25 civarı. Yani bugün toplum daha az destekliyor, daha az güveniyor. Konuyu o zamanki gibi o zamanın haklar-özgürlükler bağlamında değil, güvenlik ve terör bağlamında ele alıyor. Yine o zamanın bir algısı araştırmalara yansıyan “dış aktörlerin etkisi nedir” bu süreçte sorusuna yanıt %20-25'miş o zaman. Daha çok iç mesele olarak ve iç aktörler

tarafından bir sürecin o zaman işletildiği kanaati daha güçlüymüş. Bugün ise daha fazla dış aktörlerin etkisinin altında bir süreç işletildiğine dair bir kanaat var.

Şöyle toparlayayım. 2013-2024 arasındaki duruma baktığımızda çözüm sürecine yaklaşımda bir iyimserlik görüyoruz 2013'te. Hükümetin çözüm konusunda samimiyetine daha fazla inanç görüyoruz. Bugün ise desteğin o güne göre çok düşük olduğunu, daha güvensiz bir toplum olduğunu görüyoruz. O zaman muhataplık konusunda Öcalan ve Kandil ana muhatap olarak kabul ediliyorlarmış yine bu araştırmalara yansıyan şekliyle. Bugün ise muhatap olarak toplumun DEM Parti'yi görme eğiliminin daha yüksek olduğunu ve Selahattin Demirtaş'ın ismini kuvvetli andığını görüyoruz mesela. Eşit yurttaşlık ve ana dilde eğitim talepleri, demokratikleşme, kültürel haklar gibi taleplerin o dönem çok güçlü tartışıldığını görüyoruz. Bu dönem ise Türk toplumunda Kürt sorunu var mıdır sorusuna evet diyenlerin %40'da kaldığını, peki Kürt sorunu nasıl bir sorundur dediğimizde ise bunun büyük ölçüde bir terör sorunu olarak konumlandırıldığını görüyoruz. Dolayısıyla algı oradan buraya kaymış durumda.

Barış kavramının neredeyse hiç konuşulmadığını görüyoruz bugün. Seçmen de anmıyor. O zamandan farklı olarak siyasi aktörlerin katılımları açısından baktığımızda o dönem seçmenler tarafından CHP ve MHP'nin süreci engelleyen aktörler olarak görüldüğünü, bugünse her ikisinin de, MHP'nin zaten aktif başlatan aktörü olduğu, CHP'nin ise engellemeyen bir aktör olarak buraya katıldığını görüyoruz. Kayyumlar o zaman gündemde değildi. Şimdi önemli bir kayyumlar konusu var. Bu da sürece olan güvensizliği çok artırıyor seçimde, bunun başarıya ulaşacağına dair inancı çok zayıflattığını görüyoruz. Bir güven duygusunu o zaman da görüyoruz. Demokratikleşmenin güçlü bir çözüm aracı olarak kabul edildiğini görüyoruz o zaman. Ama bugün terörün bitirilmesinin kabul edilen ana kavram olduğunu görüyoruz. Toplum tarafında söyleyebileceklerim bunlar.

İkinci Oturum: Tartışmalar

Tartışmada öne çıkan başlıklar sürecin reform ve toplumsallaşma ayağındaki eksiklikler ve bu eksiklerin muhtemel sebepleri, kamuoyu desteğinin boyutları ve bu desteğin artma potansiyeli, CHP'nin geliştirebileceği stratejiler ve Türkiye'de iktidar değişikliği beklentisinin süreç tartışmalarına yansması oldu.

Bir katılımcımız sürecin reform ayağının bilerek boş bırakıldığını, bunun iktidarın bu süreci algılama şekliyle ilgili olduğunu savundu:

“Reform tarafının boş kalması bir projelendirme hatası değil bence. Bir çerçeve çiziliyor, hatta daha ileri gidiliyor ve muhataplar tarif edilip görevler tebliğ ediliyor ama reform tarafı boş. Bu bir tercih ve özellikle boş bırakılan bir alan. Erdoğan ve Bahçeli arasındaki farkın da kimin daha ‘ikna edebilir’ olduğuyla ilgili olmadığı kanaatindeyim. Kamuoyunun iknası ancak bir reform meselesiyle içi dolduğunda anlam kazanır. Burada ikna meselesi kamuoyuyla ilgili değil, daha çok görev

tebliğ edilenlerle yani muhataplarla ilgili. Dolayısıyla ben bu projenin yürütücülerinin kamuoyunun ikna edilmesiyle çok ilgilendikleri kanaatinde değilim. Sürecin şu andaki belirsizliğini yaratan en önemli faktör de bu.”

Bir başka katılımcımız da bu eksikliğin zamanla giderilebileceğini, ama giderilse bile sınırlı olacağını asıl müzakerenin Rojava meselesi ile ilgili olacağını belirtti:

“Reform çerçevesinin boş kalmasının bir yönü de şu anki tartışmanın esastan çok usule yönelik olması. Burada muhtemelen belli bir ilerleme sağlanırsa esasa dair bir şeyler duymaya başlayacağız. Bu duymayacağımız anlamına gelmiyor, biraz zaman meselesi olduğunu düşünüyorum. Bununla beraber muhtemelen reform çerçevesi çok sınırlı olacak. Belki dilsel reformlar ve kayyumsuzlukla sınırlı bir reformdan bahsediyoruz, asıl müzakere Rojava meselesi ve o konuda da Türkiye’de çok yoğun bir ikna süreci gerekemeyebilir.”

Oturumumuzda kamuoyu araştırmalarına yansıyan sürece destek oranları da yorumlandı. Katılımcılar destek oranları ile ilgili genel olarak iyimser yorumlar yaptılar. Bir katılımcımız “Meşhur başkanlık referandumunda bile destek oranları yüzde 32 civarında başlamıştı” dedi:

“Milliyetçi, otoriter, militarist söylemlerin bu kadar revaçta olduğu geçtiğimiz on yıldan sonra başlangıç için destek oranları çok iyi. Eğer Erdoğan gerçekten süreci sahiplenen bir konuşma yaparsa oranlara da bu çok net olarak yansır kısa sürede.”

Katılımcımız Erdoğan’ın temkinliliğiyle ilgili ise “**sadece bir rol dağılımıyla değil aynı zamanda bu süreci Bahçeli’nin üstlenme ve ittirmesiyle ilgili olduğunu düşünüyorum**” yorumunu yaptı.

Başka bir katılımcımız da oranları geçmiş sürece destek oranlarıyla karşılatırdı ve iyimser bir tablo çizdi:

“Geçmiş çözüm süreci AB üyelik düzenlemeleriyle başlayan on yıllık bir reform sürecinden sonra gündeme gelmişti. Bu süreçse on yıllık bir kara kıştan sonra gündeme geldi ve daha topu topu iki aydır meseleyi konuşuyoruz. Bu iki atmosferi kıyasladığımız zaman anketlerde görülen destek oranları çok iyi rakamlar.”

Bir katılımcımızsa anketlerde barışa yönelik ilginin az kaydedilmesinin çatışmanın Türkiye dışına taşınması ile ilgili olduğunu söyledi:

“Anketlerde barış kavramının popüler olmamasının sebebi ne olabilir? Çok basit: çünkü bir savaş yok Türkiye’de. Bu toplantılar 2007’de 10’larda yapılmış olsaydı en çok barış konuşulurdu. Bütün çözüm süreci analar ağlamanın sloganıyla anlatıldı, çünkü bunun bir karşılığı vardı. Bugünse tüm gündem Rojava.”

Katılımcımız bu durumun Türkiye'deki Kürtlerin hayatını ve siyaset imkanlarını olumsuz etkileyen bir faktöre dönüştüğünü savundu:

“PKK diye bir örgütün varlığı Türkiye'deki Kürtlerin hayatını nasıl etkiliyor bugün? 80-90'larda PKK'nın varlığı Kürtlerin kimliği hiç tanınmazken Kürtlerin motivasyonunu arttıran görünürlüğünü arttıran bir etki yaratıyor olabilirdi. O dönemlerde çözüm sürecine kadar biz hep PKK bir sebep değil sonuçtur diyorduk. Fakat bugün Kürt meselesinde çözülmesi acil olan konuların çoğunda PKK artık bir sebep ve PKK'nın Türkiye'deki Kürtler için bir katkısı yok, zararı var. (...) Pratikte Türkiye'deki Kürtler (...) tüm gündemi ve motivasyonu Rojava olan bir örgütün ağırlığı altında hapisaneyeye giriyorlar. Haklı değil tabii ki bu uygulamalar ve devlet suçlu. Ama Bahçeli'nin teklifi bu açıdan anlamlı. Gelin bu engeli aradan kaldıralım anlamına geliyor bu teklif biraz da.”

Bir diğer katılımcı kamuoyu desteğinin artması için devlet ve Türk toplumu nezdinde yapılacakların ayrı Kürt toplumu nezdinde beklentilerin ayrı olduğunu belirtti ve bu farklı beklentilerin şöyle karşılanabileceğini ifade etti:

“Devlette ve Türk sokağında asıl endişe, gerçek olmasa da algı seviyesinde bir beka ve toprak kaybı meselesi. Kürt siyaseti burada daha net bir tutum alarak bu kaygıyı giderici söylemler kurabilir. Kürt sokağında ise üç temel mesele var. Biri kimlik meselesi: Artık çocuklar Kürtçe konuşacaklar mı kaygısından kurtulmak istiyor Kürtler. İkincisi kendini yönetme hakkı: Kayyumlar başlıca örneği ama merkezi yönetime dahil olmak da bir tarafı. Üçüncüsü de bölgede dostane bir devlet bekliyorlar: Yani Türk devletinden Rojava'daki kardeşlerine dönük dostane bir tutum bekliyorlar. Bunlar etrafında bir çerçeve oluşursa rasyonel bir zemin oluşma ihtimali var.”

Katılımcımız çatışma çözümünde diğer dünya deneyimleriyle kıyaslandığında bu beklentilerin karşılanmasının çok kolay olacağını söyledi ve ekledi:

“Şu an Türkiye Devleti'nin önünde tarihsel bir fırsat var. Bu meseleyi tırnak içerisinde Ankara'nın maddi ve sembolik çıkarları bakımından ucuza kapatma penceresi var şu an önünde”

Bir diğer katılımcımızda kamuoyu araştırmalarına yansıyan “**ilginç**” bulunduğu bir bulgu paylaştı:

“Kürt sorunu nedir sorusuna [Türk kamuoyunda] çoğunluk terör sorunu diyor. Kürt sorunu askeri yollarla çözülür mü sorusuna ise çoğunluk hayır diyor. Şimdi bu biraz tuhaf bir manzara. Yani hem terör sorunu diyorsun hem askeri yollarla çözülmez diyorsun.”

Bu çelişkili durumu anlamak için daha detaylı araştırmalara ihtiyaç olduğunu söyleyen katılımcımız kendi tahmininin Türkiye kamuoyu açısından bu sorunun rasyonel olarak çözülebilir bir sorun olmadığı düşüncesi ile ilgili olduğunu açıkladı:

“Benim tahminim Türkiye kamuoyu Kürt meselesinin gerçekten rasyonel olarak çözülebilir bir mesele olduğunu düşünmüyor. Bu yüzden işte terör meselesi, dış güçlerin kışkırtması vs gibi yerlerden ele alıyor. Korktuğunun başına gelmesinden de endişe ediyor. ‘Bu da bizim 19. yüzyılda yaşadığımız türden bir şeyle mi sonuçlanacak acaba?’ Bu bağlamda yeni bir ufuk meselesi tekrar önem kazanıyor.’

Topluma yeni bir hikâye anlatmak, yeni bir ufuk sunmakla ilgili de oturumumuzda farklı görüşler gündeme geldi. Bir katılımcımız yeni sürece mesafeli seçmenlerin tepkilerini Atatürkçülük ve Milliyetçilik gibi kimlikler üzerinden gösterebileceğini öne sürdü fakat şu yorumu da ekledi:

“[Sürece mesafeli] bu grup öte taraftan CHP-DEM ittifakını anlamlandırabiliyor. Ama örneğin yöntemini yanlış buluyor. Belki yöntem “samimiyet” olmamalı da başka bir şey olmalı. Yani stratejik işbirlikleri konusu Türkiye’de seçim kazanmak için de Kürt meselesinin çözümü gibi konular için de seçmenlerin alıştığı ve kabullendiği konular ama yöntemlerinin nasıl olacağı üzerine olmalı tartışmalar.”

Bir başka katılımcımız da bu yöntemin “topluma bir teklifle gitmek” olduğunu belirtti ve bu tepkilerin topluma yeni bir vizyon sunulmamasıyla alakalı olduğunu düşündüğünü söyledi:

“Atatürkçülük ve milliyetçilik gibi kimlikler etrafında şekillenecek bir tepkiselliğin de muhalefetin toplumun önüne alternatif bir vizyon koymamasıyla bağlantılı olduğunu düşünüyorum. Topluma bir hikaye vermiyorsanız, bir teklifle gitmiyorsanız, bir vizyon koymuyorsanız toplum ezberindeki duygulara kaçıyor. Bunlar birer duygu aslında. Yani milliyetçiliğin bir politik tavır olarak yansıdığını görmüyoruz araştırmalara. Bir duygu olarak yansıdığını görüyoruz. Keza Atatürkçülük de öyle.”

Oturumumuzda CHP’nin bu yeni sürece yönelik nasıl bir pozisyon alabileceği de etraflıca tartışıldı. Katılımcılarımız CHP’nin pozisyonunun sürecin gidişatı açısından da CHP’nin siyasete etki etme kapasitesi açısından da önemli olduğunu altını çizdiler. Bir katılımcımız CHP’nin AKP ve MHP’yi beklemeden kendi çözüm çerçevesini açıklayabileceğini söyledi:

“40 yıllık çatışmaya rağmen CHP’nin neden sistematik bir çözüm çerçevesi yok? AK Parti’nin de yok, hatta bana sorarsanız DEM Parti’nin de yok. Silahsızlanmadan, korucular meselesine, ana dil meselesinden yerel yönetimlere kadar iyi çalışılmış bir çözüm çerçevesi hiçbir partide yok. CHP bunun için AK Parti ve MHP’yi beklemeyebilir.”

Başka bir katılımcı da Bahçeli'nin DEM Partililerin elini sıkmasıyla başlayan süreç boyunca CHP'nin yaklaşımındaki değişimlerin bir strateji eksikliğinden kaynaklandığını söyledi. Bir diğer katılımcı da muhalefetin henüz sadece taktiksel hamlelerle mücadele etmeye çalıştığını **“ve çoğu zaman bir durum okumasından ibaret”** bir siyaset anlayışıyla hareket ettiğini belirtti.

“Başlangıçta ‘İşte hani DEM’leniyorduk’ gibi tepkiler duyduk. Çok yüksek sesli değillerdi ama vardı bu tepkiler. En sonunda yine çözümün adresi meclistir klişesine gelindi. Başka da bir şey duymuyoruz şu anda. Çünkü hedefi olan, hedefine uygun stratejisi olan, stratejisine uygun taktiksel hamleler yapan bir siyaset tavrıyla taktiksel refleksler üreten bir siyaset tavrı eşit olamaz. Stratejiye karşı stratejiyle mücadele edersiniz. Buradaki iktidarın lehine bir asimetri var.”

Bir katılımcımızsa Özgür Özel'in Diyarbakır ziyaretinde edindiği izlenimlerini paylaştı. Katılımcımız Kürt toplumunun CHP'ye **“bir garantörlük rolü”** verme eğiliminde olduğunu ama bu muhtemel rolün kaderinin CHP'nin performansıyla ilişkili ifade etti:

“Toplum CHP'nin sürecin başını çekecek bir pozisyonda olmadığını farkında. Ama CHP'nin sürecin karşısında olmasını da istemiyor, içinde bir yerlerde olmasını istiyor. Peki Kürt toplumu CHP'ye süreç için bir tür üçüncü göz ya da garantörlük pozisyonu ihdas ediyor olabilir mi? Üzerine düşündüğümüz soru buydu. O günden bugüne CHP'nin bu rolü gerçekleştirme potansiyeli artmış değil.”

Katılımcımız bu rolün netleşmemesindeki en büyük sebebinin Suriye'de yaşanan dengelerle birlikte CHP'nin pozisyonundaki değişimlerle ilgili olduğunu söyledi:

“Tahmin ediyorum ki Suriye bağlamında gelişmeler bu kadar hızlı dengeleri alt üst etmeseydi bu tespitimiz daha netleşebilirdi. Ama Suriye meselesiyle birlikte CHP ve AK Parti arasındaki güç dengesi bozulmaya başladı ve Erdoğan daha güçlü bir aktöre dönüştü. CHP de ancak Erdoğan'ın çelişkilerini gösterme noktasına döndü ve o potansiyel garantörlük pozisyonunu zayıflatmış görünüyor.”

Bir başka katılımcımızsa CHP'nin Kürt meselesinde bir icra makamı sayılması gerektiğini vurguladı. Belediyeler aracılığıyla hayata geçirilebilecek pek çok düzenleme olduğuna dikkat çekti:

“14 büyükşehir yöneten, 400 belediyesi olan bir CHP var. Örneğin ana dil meselesini CHP İstanbul'da, İzmir'de, Antalya'da çözebilir. Bunlar aynı zamanda birer Kürt şehri. İstanbul'da sadece toplu taşımada ‘Sayın yolcularımız sonraki durak Eminönü’dür’ ya da ‘lütfen kapılara yaslanmayınız’ anonsları Kürtçe yapılırsa ve her gün 10 milyon insan Kürtçeyi duysa hayat normalleşir. Yani çok sembolik adımlardan tutun birçok alanda yapılacak çok iş var.”

CHP'nin dış politikada ve özellikle de Suriye meselesinde politik reflekslerini geliştirmesi gerektiği de tartışmada çokça paylaşıldı. Bir katılımcımız CHP'nin Suriye'deki gelişmelerle ilgili tutunabileceği alternatif ve "kışkırtıcı" bir pozisyon önerdi:

"Muhafif seküler kamuoyunun çok kolay kabullenmeyeceğini bile bile şöyle kışkırtıcı bir yorumla bu tartışmaya katkı yapmak istiyorum. Bence muhalif seküler kamuoyunun da yeni bir Osmanlılık fikrine sahip olması gerekiyor. İktidarın Türk-İslami Osmanlılık fikrini dengeleyen, buna bir cevap oluşturan daha seküler ve demokrasi merkezli bir Osmanlılık."

Katılımcımız Osmanlılıktan kastını şöyle açıkladı:

"Belki Osmanlılıktan çok Ankara'nın etkisini Türkiye sınırlarıyla kapatmayan yeni bir ufku hem Türkiye hem Orta Doğu için önermek. AK Parti hem kendisinden hem tarihten güç alarak yapıyor bunu. CHP'nin de hem tarihten hem kendi müktesebatından böyle bir güç devşirmesi ve bir tür yeni Osmanlılık önermesi gerekiyor."

Katılımcımız bunun başarılmadığı durumda Türkiye'de "bölgesel gelişmelerden dolayı tedirgin ama bölgeye dair fetihçi arzuları da olan kamuoyunu yatıştırmak ya da o kamuoyunun arzularına cevap vermek mümkün değil" dedi.

Bir başka katılımcımızsa Kürt meselesinde siyasi rekabetin çatışma değil barış etrafında geliştirilirse sorunun çözülmesinin daha kolay olacağını belirtti:

"Kürt çatışması Ankara'da bir rekabet unsuru. 100 yıllık tarihe baktığımızda Ankara'daki hakim partiler Kürt meselesinde barışa değil çatışma ve çözümsüzlüğe yatırım yaptı. Dolayısıyla Ankara'da hâkim partiler arasında Kürt çatışması yerine Kürt barışı bir rekabet unsuru olursa, o zaman çözümü bulma şansımız olur. Benim görebildiğim; sivil toplum, medya, akademi ve ana akım Kürt siyaseti, Kürt barışını Ankara'da bir siyasi rekabet unsuru haline getirebilirse, 100 yıldır siyasal alanda otoriterlik, ekonomik alanda eşitsizlik kaynağı olan bu mesele, siyasal alanda demokratikleşme, ekonomik alanda eşitlik kaynağı haline gelebilir."

Oturumumuzda son olarak Kürt meselesinin tarihsel olarak barış ve demokrasi ekseninde gündeme geldiği zamanlardaki örüntüye dikkat çeken yorumlar yapıldı. Bir katılımcımız "**devlet bölgesel denklemlerde bir kırılma olduğunda ve kendisi için bir fırsat veya risk penceresi gördüğünde barışı konuşuyor**" dedi.

Konuşmacımız özetle şu tarihsel duraklarda gelişen örüntüye dikkat çekti:

- **Körfez savaşından sonra tartışılmaya başlanan Misak-ı Milli sınırları ve Musul-Kerkük meselesi. Bu süreçte Turgut Özal'n federasyondan Tansu Çiller'in Bask modelinden bahsetmesi,**
- **Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin 2005'te "kısmen istikrara kavuşması" sonrası başlayan 2007-2011 Oslo Süreci,**
- **2011'de başlayan Suriye İç Savaşı ve 2012'de Kürt kantonlarının ilan edilmesinden sonra başlayan 2013-2015 çözüm süreci,**

"Ve şimdi Şam'daki son tabloya bakın. İki haber dikkatimi çekti: Borsa'da yükselen inşaat hisseleri ve BBC'nin yaptığı Suriye'nin yeniden inşa maliyetinin 400 milyar dolar olarak tahmin edildiği haber. Türk devlet sermayesi ve bürokrasisi dışarıda bir fırsat penceresi görmediği zaman bu meseleye yatırım yapmıyor. Türkiye'de bu mesele çok normatif bir düzlemde tartışılıyor ama bu çerçeveden çıkıp aktörlerin maddi ve sembolik çıkarlarına odaklanan bir denklem üstünden meseleye bakmanın daha faydalı olduğu kanaatindeyim."

Oturumumuzdaki tartışmalara da yansıdığı üzere Kürt meselesi, Türkiye'nin iç ve dış politikasını şekillendiren en kritik unsurlardan biri olmayı sürdürüyor. Meseleye dair yürütülmesi gündemde olan politikaların siyaset kurumu tarafından nasıl çerçeveslendiği ile toplumun sürece dair beklentilerinin yakından ilişkili olduğunu görüyoruz. Farklı siyasi aktörler çıkarları ve hedefleri ölçeğinde süreci toplumsallaştırıyorlar ve yine toplum desteğiyle sürece etki ediyorlar -ya da etki etmeye çalışıyorlar.

Kamuoyu araştırmalarına bakıldığında henüz bu yeni sürecin toplumun büyük kesimlerinden destek gördüğünü söylemek zor. Fakat katılımcılarımızın da dikkat çektiği gibi bu oranlar siyasi bağlam dikkate alınarak değerlendirildiğinde anlam kazanıyor. Bu değerlendirme tartışmalarda farklı yönleriyle yapıldı. Sürecin muhatapları için toplumun farklı kesimlerinden destek almak tartışılan başlıklar açısından gerçekten ne kadar önemli? Daha da önemlisi, yakın tarihin sert milliyetçi siyaseti düşünüldüğünde, mevcut destek aslında iyimser olmak için yeterli olabilir mi?

Toplumunu ikna etme konusunun öncelik sırasındaki yerinden bağımsız olarak bu süreç siyasi gündemimize konu olan diğer her mesele gibi siyasi aktörlerin kendi siyasi projeleri için de dikkate alıp pozisyon belirlemelerini gerektiren bir süreç. Bu pozisyonlar belirlenirken "**bin yıllık kardeşliğe**" veya başka bir katılımcımızın ifadeleriyle, "**barışa yatırım yapılması**" hem bazı endişeleri giderebilir hem de topluma bildik siyasi tepkilerin ötesinde bir gelecek perspektifi sunabilir.

Kürt meselesinin demokratik bir zeminde ele alınmasını savunan siyasi aktörler, medya ve sivil toplum -bu kez daha sınırlı bir alanda gibi görünse de- ana akım siyaseti şimdiden toplum yararına uygulamaları hayata geçirmeye teşvik edecek adımlar atabilir.

Dolayısıyla Kürt meselesinde Türkiye'de yeni bir sayfa açılacaksa, yine bir katılımcımızın ifadesiyle hem iç hem dış politikada **“yeni bir siyasal ufkunun inşa edilmesi gerekiyor”**. Bu “yeni” olan şimdilik belirsiz, ama imkanları itibariyle tüm siyasi ve toplumsal taraflara önemli vaatler sunacağına benziyor.

Değerlendirme

Roj Girasun, Rawest Araştırma Direktörü

Bu organizasyona ve Kürt meselesini de bu haliyle konuşmamıza vesile olan Bahçeli'nin 1 Ekim tarihi itibariyle yaptığı çıkışlar, açıklamalar önemliydi. Çünkü bu hamlelerle hemen yeni bir dönem tanımlaması yapma girişimleri başlamış oldu. Bununla beraber bu dönemin önceki çözüm süreciyle çok benzeşmediği, bir çözüm ve demokratikleşmeden ziyade bir güvenlik ve bütünleşme başlıkları üzerinden yeni bir dönem arayışına girildiğini gördük. Ancak bu konuyla ilgili de bir kafa karışıklığı var. Kavram setleri henüz oturmuş değil. Bunun yanında iktidardan muhalefete farklı kesimlerin ciddi endişeleri ama aynı zamanda kendilerine biçtikleri fırsatlar var. Bu anlamda bugün oturumlarımızdan birinde bunu tartışmak anlamlıydı, kıymetliydi.

Diğer bir mesele; tabii ki, bu yeni dönem tartışmalarının gündeme gelmesi iç dinamiklerden müteşekkil bir gelişme değil, daha çok dış dinamiklerin içeriye zorlamasıyla alakalı olduğu için uluslararası dinamikler ilk defa Kürt meselesi bağlamında bu oranda konuşuluyor ve sınır ötesindeki herhangi bir gelişme, gündelik bir hareketlilik bile buradaki Kürt meselesine direkt etki edebiliyor.

Başka bir mesele de; Türkiye fazlasıyla bir seçim ve iktidarın değişmesi gündemine gömülmüş durumda. Hem mevcut iktidarın sürmesini isteyenler nezdinde hem de Türkiye'deki büyük toplumsal muhalif gruplar nezdinde. O yüzden bu mesele konuşulurken fazlasıyla seçim eksenli ve Türkiye'de iktidar değişikliği eksenli konuşulabiliyor ya da buraya gömülebiliyor. Bu sorunu da göz ardı etmeden tartışmaları sürdürmek, zenginleştirmek yine çok önemliydi.

Son olarak; süreç farklı şekillerde gündeme gelebilir. Bu süreç başarısız da olabilir, akamete uğrayabilir. Türkiye'nin başka girişimleri olabilir. Kürt siyasetinin başka müzakere arayışları, aktör arayışları olabilir. Ancak en nihayetinde Kürt meselesi bir gerçeklik olarak önümüzde durmaya devam ediyor.

Kendi adıma çıkardığım ders, gördüğüm şudur: Bu meselenin daha fazla karmaşıklaşmadan, daha fazla çetrefilli hale gelmeden, daha fazla küreselleşmeden hallolması gerekliliği. Klasik ama tesadüfi olmayan bir retorikle, “**bin yıllık birlikteliğin**” getirdiği kader ortaklığına inanarak, çözümü sahiden bu topraklarda aramanın bizi kalıcı bir sonuca ulaştıracağına inanıyorum.

Bu bağlamda, Türkiye'nin ve Türk Devleti'nin kategorik paranoyalarla Kürtlerin kazanımlarını tehdit olarak görmesinin; aynı şekilde Kürtlerin veya Kürt siyasetinin, Türkiye'nin tökezlediği ya da bir çıkmaza girdiği durumlarda bunu dönemsel fırsatlara çevirme çabasının Kürt meselesinin çözümünün önündeki en büyük engeller olduğunu düşünüyorum. Bu anlayışları aşmak, kalıcı bir çözümün önemli bir anahtarı olacaktır.

Katılım gösteren herkese teşekkür ediyorum. Sağ olun, var olun.

**KURDISH
//// STUDIES
CENTER**